

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Ústav bohemistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

URBANONYMA V TŘEBONI

Vypracovala: Bc. Tereza Pfeiferová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

České Budějovice 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury, které jsou uvedeny v seznamu zdrojů.

V Třeboni, 20. dubna 2024

.....

Bc. Tereza Pfeiferová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc. za poskytnutí odborných rad, státnímu okresnímu archivu v Jindřichově Hradci a státnímu oblastnímu archivu v Třeboni za poskytnutí materiálů a vstřícný přístup, zejména pak paní Mgr. Blance Čechové, PhD., Veronice Rajsiglové a PhDr. Pavlu Holubovi, PhD. Zvláštní poděkování patří paní PhDr. Jiřině Psíkové za velmi cenné informace a ochotu pomoci. V neposlední řadě děkuji za podporu celé své rodině.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá názvy ulic, náměstí a parků v Třeboni a vlivem historických událostí na změny těchto názvů. Dále se zabývá analýzou uličního názvosloví z hlediska typologie a motivace.

Abstract

This diploma thesis deals with the names of streets, squares and parks in Třeboň and with the influence of historical events on the changes on these names. It also deals with the analysis of street nomenclature in terms of typology and motivation.

Obsah

Teoretická část

Úvod.....	7
-----------	---

Teoretická část

1	Onomastika.....	10
1.1	Třídění podle Jany Pleskalové:	11
2	Urbanonymie	13
2.1	Členění urbanonymie	14
2.2	Výzkum urbanonymie	15
3	Oikonymie.....	17
3.1	Vývoj místních jmen	17
3.2	Názvotvorná charakteristika české oikonymie 18. – 20. století.....	20
3.3	Honorifikační motiv v toponymii.....	21
3.4	Klasifikace honorifikačních toponym	25
4	Město a jeho členění.....	26
4.1	Typy českých měst 13. – 15. století:	28
4.2	Lázeňská města	28
4.3	Náměstí a ulice	29
4.4	Třeboň náměstí – vývoj názvu	32
5	Metodologie	34

Praktická část

6	Nejstarší období – 18. století.....	39
6.1	Historie města Třeboně	39
6.2	Majitelé Třeboně	42
7	19. století – konec 1. světové války	44
8	Období první republiky	45
8.1	Třeboň I.....	45
8.2	Třeboň II.....	46
9	Období okupace – 30. a 40. léta 20. století	48
10	Období po roce 1948–50. léta 20. století	52
11	60. a 70. léta 20. století.....	52
12	Období po roce 1989	54
13	Návrh na další jména ulic v Třeboni	57
14	Parky v Třeboni.....	58

14.1	Zámecký park	58
14.2	Komenského sady	59
14.3	Lázeňský park	59
15	Třeboňské brány	60
15.1	Budějovická brána.....	60
15.2	Hradecká brána.....	60
15.3	Svinenská brána.....	61
15.4	Novohradská brána.....	61
16	Lexikálně-sémantické třídění ulic v Třeboni podle Michala Blichy (1988)	62
17	Sémanticko-motivační třídění ulic v Třeboni podle Emy Krošlákové.....	63
18	Strukturnětypologické třídění ulic v Třeboni podle Kataríny Habovštiakové (1988)..	72
	Závěr.....	75
	Zdroje.....	80
	Abecední seznam treboňských ulic	85
	Přílohy.....	91

Úvod

Diplomová práce se zabývá vývojem uličních názvů Třeboni, jihočeském městě v Třeboňské pánvi, obklopeném spoustou rybníků. Především jsem se zaměřila na historický vývoj uličního názvosloví a náměstí. Dále se zmiňuji o změnách v názvosloví parků, bran, památníků a významných budov v Třeboni. Názvosloví jsem zkoumala v historických etapách a všimla si vlivu přelomových historických událostí na proměny názvů.

Město Třeboň jsem si vybrala proto, že se jedná o krásné historické město, kam jsem vždy jako dítě ráda jezdila s rodinou na výlety a vždy jsem si přála chodit zde do školy, protože se mi líbila krásná historická školní budova. O několik let později se mi shodou okolností a určitou porcí štěstí mé dětské přání splnilo. Získala jsem zde svou první práci jako učitelka na zdejší základní škole a při té příležitosti jsem se do Třeboně i přestěhovala. V Třeboni žiji již několikátým rokem a moje děti zde navštěvují základní školu, kterou jsem si v dětství přála navštěvovat já kvůli tomu, že se nachází v bezprostřední blízkosti parku a několik stovek metrů od zámku a zámecké zahrady.

Dalším kritériem pro výběr mé diplomové práce bylo to, že mě zajímá historie a ráda poslouchám zajímavé historické příběhy. Zajímalo mě i to, proč se některé názvy ulic opakují v Třeboni i v Českých Budějovicích, mém rodném městě, kde jsem řadu let bydlela v Krčínově ulici. Případá mi to jako zvláštní shoda okolností, neboť jméno Jakuba Krčina je úzce spjato právě s Třeboní.

V první části práce, která se týká nejstaršího období a vůbec prvního pojmenování ulic v Třeboni mi nejvíce pomohla třeboňská historička paní PhDr. Jiřina Psíková, se kterou jsem se osobně setkala a dále jsem čerpala z její knihy *Třeboň* (2009). Dále jsem se zmínila o majitelích Třeboně, což je neoddelitelnou součástí pro historický vývoj, stejně jako fakt, že pětিলistá růže rodu Rožmberků je dodnes součástí znaku Třeboně.

Pro nejstarší období, konkrétně od roku 1367 až do roku 1945, jsem čerpala z fondu Archivu města Třeboně. Pojmenování a přejmenování ulic zde bylo zmíněno velmi okrajově a týkalo se až období 1939–1941. Velmi nápomocné mi bylo Sčítání lidu z roku 1921, kde byly vypsány všechny ulice, které se v daném historickém období na území Třeboně vyskytovaly. Hledání v tomto pramenu bylo pro mne přínosné, protože jsem se zde mohla dočíst mnoho zajímavých informací o dřívějších obyvatelích, včetně jejich příbuzenských vztahů, vzdělání nebo gramotnosti.

Dále jsem studovala Kroniku města Třeboně, která popisuje pouze květen roku 1945. Tento pramen nebyl přínosný v oblasti přejmenování ulic v Třeboni, ale jeho četba byla více než zajímavá vzhledem k tomu, o jaké období se jednalo. Ručně psané zápisy o květnových událostech, o osudech konkrétních lidí, kteří se vrátili z koncentračních táborů, mě také velmi zaujaly.

Několik potřebných informací jsem našla v zápisech ze schůzí Okrašlovacího spolku, který v Třeboni působil v letech 1912–1926, dále jsem procházela zápisy z Obecního úřadu v Třeboni a zápisy Okresního národního výboru v Třeboni z 30. a 40. let, kde jsem našla konkrétní nařízení vlády platící během okupace ohledně názvů ulic, které jsou nepřípustné, u nichž došlo k přejmenování. S tím souvisel i dokument z konce roku 1940 od Městského policejního úřadu v Třeboni, kde byl seznam všech treboňských ulic a jejich nových a německých názvů.

V Retrospektivním zápise do kroniky v dataci od roku 1945–1980 jsem se dočetla především o nové výstavbě po roce 1948, která v Třeboni a jejím bezprostředním okolí probíhala. Jednalo se především o velkovýkrmnou prasat Gigant, sídliště Hliník a Lázně Aurora.

Velmi mnoho času mi zabralo pátrání v časopisu *Jihočeský obzor*, který v Třeboni vycházel od roku 1907 až do roku 1940, kdy byl zakázán. Časopis vycházel každých 14 dní, takže materiálu k bádání bylo opravdu hodně, ale co do obsahu pátrání dopadlo téměř bezvýsledně. Jedinou informací o změně názvu ulic jsem našla úplně v posledním čísle časopisu. Nicméně i tato zkušenost byla pro mě velice cenná a byl to zážitek, který si budu jistě pamatovat do konce života. Velkým zážitkem pro mě bylo držet v ruce originální výtisky novin z let 1938 a 1939, kdy začala 2. světová válka, výtisk, který informoval o smrti Tomáše Garrigua Masaryka, o smrti Karla Čapka, nebo obsahoval podrobné zprávy z bojišť v období 1. světové války.

Od roku 1974 do roku 1992 v Třeboni vycházel měsíčník *Treboňský kulturní zpravodaj*. Prošla jsem všechna čísla, ale informace přímo o výstavbě a pojmenování nových ulic nebo o jejich přejmenování jsem nenašla. Přínosné byly například informace, že pro Svinenskou bránu se ještě v tomto období používal název Troníčková brána, anebo také Trhosvinenská. K přehledu o dění po roce 1989 v Třeboni mi výborně posloužily výtisky časopisů *Treboňský svět*, který v Třeboni vychází od roku 1993 dodnes. V těchto výtiscích časopisu již byly přímo informace o změně názvů ulic nebo informace o nově vzniklých ulicích v nových rodinných zástavbách.

Při své práci s názvoslovím jsem samozřejmě potřebovala nahlížet do map. Nejvíce jsem používala digitalizované mapy týkající se Velkostatku Třeboň. Nejstarší mapy jsou úplně bez

popisů a zobrazují historické centrum s náměstím a zámek. Tyto domény Třeboně byly znázorněny i na dalších mapách v průběhu času a většinou to byla jediná popsána místa společně s klášteřem. Mapy s popisy ulic se objevovaly velmi zřídka, spíše vzácně. První mapu s popisy ulic jsem našla s datací patřící do 2. poloviny 19. století. Mohla jsem využít mapu Třeboně, vztahující se k roku 1928, která byla digitalizována, a proto k dispozici. Novější mapy zatím digitalizovány nejsou a i přesto, že jsem si o ně v archivech zažádala, nebylo mi umožněno do nich nahlédnout s odpovědí, že byly nalezeny s negativním výsledkem. Postrádám tak mapy především z druhé poloviny 20. století, kdy v Třeboni vznikala nová zástavba v podobě sídliště Hliník, sportovní haly nebo Lázní Třeboň. Neúspěšná jsem byla i při kontaktování Městského úřadu v Třeboni, kde jsem prosila o poskytnutí map nebo zápisů z jednání zastupitelstva.

Ke konci kapitoly jsem zmínila i treboňské parky a jejich stručný vývoj. V této části mi byla nápomocná doktorka Blanka Čechová z treboňského archivu, oficiální stránky města Třeboně a několik zmínek v zápisu ze schůze Okrašlovacího spolku.

Velmi si vážím dokumentu, který mi zaslala paní PhDr. Jiřina Psíková. Dokument vypracovala společně se svým manželem a týká se dalších návrhů na pojmenování ulic v Třeboni.

Co se týká vývoje pravidel pro psaní názvů ulic s předložkou jako součástí názvu, psala jsem ulice ve tvaru, ve kterém jsem je našla.

Teoretická část

1 Onomastika

Onomastika se v českých zemích jako vědní disciplína utvářela již na přelomu 18. a 19. století. Vladimír Šmilauer ve své knize *Úvod do toponomastiky* (1963) uvedl, že dříve se jednalo pouze o pomocnou nauku, kterou nejčastěji využívala odvětví historie, geografie nebo lingvistiky. Postupně se zformovaly dvě větve: historická a lingvistická. Od druhé poloviny 19. století byl kladen stále větší důraz na etymologickou a lingvistickou analýzu a onomastika se z historických oborů začala přesouvat do oborů jazykovědných. Tento proces trval bezmála sto let.

V dnešní době se jedná o relativně samostatnou subdisciplínu lingvistiky. To zní činí interdisciplinární obor, který v sobě ukrývá prvky lingvistiky, historie, etymologie, geografie, antropologie a sociologie. (Šmilauer, 1963, s. 3)

Tato věda zkoumá jazykové jednotky, kterými jsou onyma a propria, tedy jména vlastní. Na rozdíl od jmen obecných, apelativ, charakterizuje individuální objekty. Základem vymezení je funkční diference propriální sféry jazyka od sféry apelativní. Zahrnuje v sobě vznik, fungování a strukturaci propriální sféry jazyka. K realizaci dochází v konkrétních časových, společenských, komunikačních a místních podmínkách (Jana Pleskalová (2017): ONOMASTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMASTIKA>, poslední přístup: 28. 10. 2023).

Vlastní jména tvoří v onomastice třídy a podtřídy: rozlišujeme nauku o bionymech a abionymech. Bionyma jsou vlastní jména živých nebo jakoby živých bytostí a jiných organismů, které fungují ve společenských vztazích. Naopak abionyma jsou vlastní jména neživých objektů a jevů, a to přírodních nebo vytvořených člověkem. (Pleskalová, 2017, VLASTNÍ JMÉNA – TRÍDĚNÍ, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, poslední přístup: 6. 10. 2023)

1.1 Třídění podle Jany Pleskalové:

1) Bionyma

- a. **Antroponyma** – vlastní jména jednoho člověka nebo skupiny lidí, např.: *Tereza, Češi*.
 - i. Nepravá antroponyma (pseudoantroponyma) – vlastní jména smyšlených osob včetně mytologických nadpřirozených bytostí, např.: princezna *Zlatovláska*
- b. **Zoonyma** – vlastní jména skutečných živočichů, např. pes *Oliver*
 - ii. Nepravá zoonyma (pseudozoonyma) – vlastní jména smyšlených živočichů, např.: okřídlený kůň *Pegas*, včelka *Mája*
- c. **Fytonyma** – vlastní jména rostlin, např. *Semtínská lípa*, dub *Napoleon*
 - iii. Nepravá fytonyma (pseudofytonyma) – vlastní jména smyšlených rostlin, např.: masožravá rostlina *Adéla*

2) Abionyma

- a. **Toponyma (vlastní jména zeměpisná)** – vlastní jména objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech, např.: *Třeboň*
 - i. Kosmonyma (vlastní jména astronomická) – vlastní jména objektů nacházejících se mimo Zemi (galaxie, planety, hvězdy apod.), např.: *Mars*
 - ii. Geonyma
 - 1. Choronyma – vlastní jména většího obydleného nebo neobydleného přírodního nebo správního celku, a to z hlediska horizontálního členění
 - a) Přírodní choronyma – jména objektů, které vznikly přirozeně (světadíly, pouště apod.), např.: *Evropa, Sahara*
 - b) Administrativní choronyma – jména objektů vytvořených lidskou činností (státy, národní parky apod.), např.: *Francie, Národní park Šumava*
 - 2. Oikonyma – vlastní jména sídlištních objektů určených k obývání a jsou pevně fixovány v krajině
 - 3. Anoikonyma – vlastní jména neživého a neobydleného objektu a jevu na Zemi, objektu vytvořeného člověkem, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován

- a) Hydronyma – vlastní jména vod (moře, zálivy, jezera, rybníky, prameny, řeky apod.), např.: *Zlatá stoka*, rybník *Svět*
 - b) Oronyma – vlastní jména tvarů vertikální členitosti zemského povrchu i mořského dna (pohoří, kopce, nížiny, pánve apod.), např.: *Třeboňská pánev*
- i. Speleonyma – vlastní jména jeskyň
- a) Agronyma (pozemková jména, dříve traťová jména) – vlastní jména jednotlivých pozemků nebo jejich seskupení, a to pozemku obdělávaného, neobdělávaného nebo lesního (pole, louky, zahrady, vinice, lesy, obory apod.), např.: *Panská zahrada*
 - b) Hodonyma – vlastní jména dopravních cest (silnice, dálnice, lanovky, mosty, železnice, tunely apod.), např.: *Kamenný most*
 - c) Urbanonyma – vlastní jména ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství, např.: ulice *Jiráskova*, *Masarykovo náměstí*
 - d) Vlastní jména balvanů, kapliček, božích muk, křížků, hřbitovů, pomníků, mohyl, lomů, dolů, rozhleden, trigonometrických bodů, ukazatelů cest apod., např.: *Pomník Obětem zla*
- b. Chrématonyma** – vlastní jména lidských výtvorů, které jsou zakotveny ve společenských, ekonomických, politických, kulturních aj. vztazích, ale ne v přírodních, např.: mlékárny *Madeta*, pivovar *Regent*, kniha *Život je jinde*

2 Urbanonymie

Urbanonymie je odvětví onomastiky zabývající se studiem místních jmen. Za svůj cíl si bere pojmenování ulic, náměstí, parků, památníků a dalších urbanistických jevů, které tvoří základní charakter městského prostředí. Patří sem sídelní i nesídelní objekty. Mezi urbanonyma nepatří hydronyma, kam zahrnujeme vlastní názvy řek, rybníků, potoků a dalších vodních prvků, ani oronyma, která se zabývají pojmenováním tvarů vertikální členitosti zemského povrchu jako jsou např. údolí, vysočiny, kopce nebo hory. Výjimkou ale může být název hydronyma nebo oronyma se specifickým prvkem. Právě takový specifický prvek se nachází u nás v Třeboni v pojmenování *Zlaté stoky*. Pojmenování vychází z přínosů, které pro město Třeboň má. V minulosti byla samozřejmě cennou dodávkou vody, ale také součástí středověkého opevnění a později jako napajedlo rybníční soustavy.

Urbanonymie se zaměřuje na různé aspekty pojmenování městských prvků. Z hlediska historie a etymologie zjišťuje, jakým způsobem byla místní jména vytvořena, co obyvatelé k takovému pojmenování motivovalo, a také jaký je jejich význam. Mezi nejčastější motivace patří významné historické události, ale i osobnosti. Na druhé straně stojí spojitost s významnými městskými atributy, kdy některá jména mohou mít spojitost s městskou nebo kulturní tradicí a odrážejí tak v sobě charakter důležitosti daného místa. V neposlední řadě se zabývá proměnlivostí názvů v průběhu času. Především v tomto bodě je urbanonymie cenným pomocníkem pro historiky, ale i další odborníky zabývající se studiem městského prostředí z hlediska jeho vývoje.

Vývoj urbanonymie je spojen se vznikem a formováním městského prostoru. Veškeré názvy, které vznikly ve středověku, byly motivovány polohou, směrem, charakterem jednotlivých ulic, bran a prostranství nebo podle významnějších objektů, které se zde nacházely, např.: *Dlouhá, Horní, Na Můstku*. Vyskytovala se ale také ironická pojmenování typu *Liliová, Růžová*, nebo jak jsem již zmiňovala *Zlatá*, které se vyskytovaly většinou u hradeb a neměly dobrou pověst. Urbanonymie středověkého města byla rozkolísaná a často se stávalo, že k jednomu objektu odkazovalo více názvů.

V 19. století byla česká urbanonymie doplněna o honorifikační názvy, např ulice *Jungmannova, Nerudova*. Zákony zakazovaly pojmenování po osobnostech, které projevil nepřátelské smýšlení vůči Československé republice. Až po kritice stalinského kultu osobnosti byl v 60. letech 20. století vydán zákon stanovující zásadu nepojmenovávat po žijících

osobnostech. Dále se v urbanonymii uplatňují jména rostlin, např.: *Jabloňová* nebo podle směru, např.: *Jižní*. V Rychnově nad Kněžnou, rodném městě spisovatele Karla Poláčka, nalézáme ulice inspirované jeho nejznámějším literárním dílem *Bylo nás pět: Zilvarova, Bajzova, Kemlinkova* (David, 2017, URBANONYMUM, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, poslední přístup: 6. 10. 2023).

2.1 Členění urbanonymie

Urbanonymie je z hlediska komunikace v městském prostoru tvořena dvěma vrstvami toponym:

- a) **Oficiální, standardizovaná urbanonymie** – např. *Václavské náměstí*
- b) **Nestandardizovaná, živá urbanonymie** – vyskytuje se v oficiální i neoficiální komunikaci, je sociálně i lokálně příznaková, např. její znalost odlišuje příslušníky různých generací, obyvatele města od nerezidentů apod. Např.: *Václavák*.

Někteří odborníci se zabývali dalším členěním urbanonymie. Patří mezi ně například Milan Harvalík, David Vaculík nebo Jana Matušová. Jako příklad bych uvedla členění z roku 2014 podle Davida Vaculíka. Konkrétní příklady jsem vybrala z ulic města Třeboně.

2.1.1 Podle orientace

- a) podle směru (např. *K Bertě*),
- b) podle polohy (např. *Na Kopečku, Na Hrázi*).

2.1.2 Podle vlastnosti

- a) podle tvaru (např. *Okrouhlá*),
- b) podle funkce (např. *Jateční*),
- c) podle významu (např. *Sportovní*),
- d) podle stáří (např. *Nová*),
- e) podle charakteru (např. *Krátká*).

- 2.1.3 Podle významného objektu, který se v ulici nachází, nebo k němu ulice směřuje** (např. *Nádražní*)
- 2.1.4 Podle zaměstnání, nebo podle etnického původu obyvatel prostoru** (např. *U Francouzů*)
- 2.1.5 Názvy z oikonyma či anoikonyma**
- 2.1.6 Podle rostlin, zvířat** (např. *Na Sadech*)
- 2.1.7 Reklamní urbanonymum**

2.2 Výzkum urbanonymie

K rozvoji onomastiky došlo především v sedmdesátých letech minulého století, což mělo za následek několik studií, které se objevily v osmdesátých letech a věnovaly se především problematice názvů ulic a náměstí. Urbanonyma jsou nejdynamičtější skupinou toponym, jelikož reagují na společenské a politické změny. Mezi nejčastější společenské změny patří především vidina obyvatel lepší práce ve větších městech a s tím spojené stěhování, dále vznik nových objektů, ulic, sídlišť nebo městských čtvrtí, které je potřeba pojmenovat. (Krško, 2014, s. 85)

Na urbanonymii můžeme nahlížet ze dvou hledisek, synchronního a diachronního. V první etapě historické urbanonymie zkoumáme různé dokumenty, které najdeme v archivech: historické mapy, listiny, kroniky, zápisy zastupitelstva dané obce nebo sčítání lidu. Dostupné prameny nám poskytnou informace od těch nejstarších dob až po současnost. Za přelomové roky u nás považuje tyto: 1918, 1945, 1948, 1968, 1989. Změny v názvech ulic a náměstí se odehrávaly i v 50. letech po odhalení stalinského kultu osobnosti (Krško, 2014, s. 86).

R. Krajčovič doporučuje třídit si materiály od těch nejstarších po nejmladší, nebo naopak. Zásadou je vycházet od současného pojmenování objektu i v případě, že v současnosti již daný objekt neexistuje. Následuje rozřídění materiálu podle jednotlivých onymických budov (ulic, náměstí apod.). Je potřeba věnovat pozornost tomu, že objekt výzkumu se v průběhu času měnil, a to z důvodu jeho společenské nebo komunikační důležitosti. Mohlo dojít i ke změně polohy ve městě z důvodu rozrůstání města, kdy se např. původní okrajová část stala centrální částí města z důvodu jeho rozrůstání (Krško, 2014, s. 87).

Historická urbanonyma ve svojí lexikální stránce dochovala odkazy k tehdejšímu reáliím a jsou svědectvím o tehdejšímu fungování města. R. Krajčovič (1988) je rozčlenil do tří skupin. První skupinu tvoří urbanonyma, která odrážejí lexikum starých urbanonymických objektů – bašty, mosty, opevnění, příkopy, kostely, školy, věže, vstupní brány apod. Druhou skupinu

představují názvy, které souvisí s hospodářským, společenským a kulturním životem města – uličky a náměstí pojmenované podle jednotlivých řemesel, brány, které měly na starosti obranu města a místa, kde se konaly trhy. Některé názvy vypovídají o existenci důležitých historických objektů, např. místo, kde se ukládal střelný prach. Do třetí skupiny patří urbanonyma, která byla motivována přírodními objekty nebo polohou (Krško, 2014, s. 88).

Pojmenování urbanonym podle významných osobností nebo historických událostí má v místním měřítku dva rozměry. Jedním z nich je ten, že urbanonymum uchovává tradici místní osobnosti nebo události a na druhé straně se pojmenováním urbanonyma projevuje úcta vůči dané osobě, která ve městě žila, případně se tam narodila a svým dílem přispěla k zviditelnění obce nebo regionu. Dochováním historických událostí v urbanonymech se zároveň uchovává historie daného regionu a podporuje se národní vlastenectví (Krško, 2014, s. 90).

3 Oikonymie

Oikonymie je dalším odvětvím onomastiky a zabývá se studiem místních jmen v oblasti obydlí a sídlišť. Termín vznikl z řeckého slova *oikos*, což znamená dům nebo obydlí.

Patří sem skupina toponym, která je jasně vymezená. Řadí se sem názvy obydlených míst, měst, vesnic, zámků, hradů, včetně zaniklých lokalit, ale také samot. V novější literatuře se můžeme setkat s kategorizací k anoikonymům.

Standardizaci a proces změn je v kompetenci Ministerstva vnitra České republiky a řídí se zákonem č. 128/2000 Sb. Rozlišují se totiž vlastní jména místní ve standardizované a nestandardizované podobě, která se používají v neoficiální komunikaci, např.: *Praha – Prágl*. Standardizovaná podoba vlastního místního jména je stanovena úředně nebo mezinárodní dohodou účastníky konferencí OSN. Při standardizaci jména se posuzuje jeho jazyková správnost vzhledem ke spisovnému jazyku.

Základní pojmenovací motivy vlastních jmen místních a způsoby jejich vyjádření představuje modelová klasifikace. Základním modelem je propriálně pojmenovací model – vztahový model/východiskový model – slovotvorný model/názvotvorný model – slovotvorný typ. Vyskytují se zde i roviny prenominační, nominační a postnominační. V prenominační rovině jsou zahrnuty nutné předpoklady ke vzniku místního jména, které lze postihnout základními otázkami *kde, odkud, kdo, co, jaký, za jakých okolností, či*. Rovina nominační představuje konkrétní jazykové ztvárnění, které se řídí jazykotvornými modely a typy. A rovina postnominační se věnuje fungování vlastního místního jména a jeho dalšího vývoje (Jaroslav David (2017): VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ](https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ), poslední přístup: 28. 10. 2023).

3.1 Vývoj místních jmen

Vlastní jména sama o sobě představují poměrně mladou toponymickou vrstvu. Existují ovšem i výjimky z dob předslovanských. Sem bychom mohli zahrnout názvy jako *Praha* nebo *Znojmo*. V období do konce 10. století vznikala vlastní jména místní nacházející se na našem nejstarším osídleném území do 300 metrů nad mořem. Patří k nim střední Čechy, Poohří, Polabí, moravské úvaly, Znojemsko, Brněnsko, Olomoucko a Opavsko. V latinsky psaných

knihách a kronikách z 10. – 12. století najdeme písemné doklady vlastních jmen místních *Chýnov, Levý Hradec, Netolice, Podivín* nebo *Postoloprty* ve znění *Chinov, Levigradec, Netolici, Podiuin* a *Postoloprith*. Nalézáme i podoby vlastních jmen, které dokládají genezi části oikonymie. Šlo především o odstraňování homonymie pojmenování obyvatel a místního jména, kde byla ztráta životnosti vyjádřena akuzativem ve funkci nominativu. Vznikala i toponyma se specifickými základy např.: *vetl – nebo vrut-*, ale i deantroponyma ze složených osobních jmen tvořená posesivní příponou *+jъ*, např.: *Boleslav, Břeclav, Čáslav* nebo *Jaroměř*. Dalším typem jsou složená oikonyma *Hracholusky, Poděbrady* nebo *Žabovřesky*. V tomto období najdeme i zmínku o posměšných vlastních jménech místních, která byla nejčastěji motivována přezdívkou místních obyvatel charakteristickou pro nápadný znak těchto obyvatel, např.: *Kostomlaty* jsou definovány jako ves, kde jsou mlaty na kosti a vlastní jména místní služebná, která byla vytvořena z osobního jména majitele nebo zakladatele místa. Tato oikonyma bývají zakončena formanty *– ary/-áry* nebo *– aře/-áře*, např.: *Ovčáry, Kravaře*.

Období mezi 11. a 12. století se nazývá období domácí kolonizace a osídlování našeho území se rozšířilo do 500 metrů nad mořem. Kolonizace postupovala zejména podél toků řek a docházelo k rozvoji řízené kolonizační činnosti, zejména cisterciácké. Pro Čechy jsou charakteristická vlastní místní jména s označením *Újezd* a pro Moravu *Ochoz*. V tomto období se začínají prosazovat vlastní jména patronymická (čelední) zakončena formantem *(ov)ice*, např.: *Petrovice*, formantem *– ov*, např.: *Bitov* a formantem *– in*, např.: *Hodonín*.

Ve 13. století docházelo k vnější tzv. německé kolonizaci. České země byly zasaženy dvěma silnými kolonizačními proudy v severní a jižní části. Vznikala oikonyma zakončená na formanty *– schlag, -dorf, -seifen*. V místních jménech kromě německé kolonizace zanechala stopy i hornická činnost prostřednictvím zakončení *– berg*. Do tohoto období spadají i hradní jména ovlivněná dobovou módou rytířské kultury, např.: *Rožmberk* a často také docházelo k poněmčování již existujícího hradního názvu, např.: *Světlík > Lichtenburg*, nebo k nahrazení pojmenováním novým, např.: *Krasíkov > Švamberk*. Charakteristickými formanty jsou *berg, -burg, -eck, -stein*. V tomto století se nadále vyskytuje i výrazný typ vlastního místního jména *Lhota*, který je stále patrný nejen u nás v Čechách, ale i ve Slezsku a na Slovensku. Jedná se o toponymum, spojené s dosídlováním, a to zejména nekvalitních půd a pustin. Z důvodu nestability osídlení je častá změna jejich názvů.

Na počátku 14. století byl vývoj české oikonymie dotvořen v jejích základních obrysech.

V období od 14. do 16. století byl významnou osobností Karel IV. Díky němu vznikl motivačně zajímavý oikonymický typ obsahující v základu jeho jméno jako symbol reprezentativnosti. Nejčastěji se jednalo o názvy sídel a hradů, např.: *Karlstein (dnes Karlštejn)*, *Karlskrone (dnes Radyně) nebo Karlsberg (dnes Kašperk)*.

Dalšími významnými událostmi, které v dějinách proběhly a měly vliv na vznik nebo zánik vlastních místních jmen, byly bezesporu války v Evropě. Husitské války probíhající v 15. století, měly za následek vznik hradů husitských hejtmanů, např.: *Kalich, Oltářík* nebo *Sion*. Ve druhé polovině 15. století venkovská sídla z důvodu česko-uherských válek zanikala. Toto počínání vedlo k tomu, že většina oikonym přešla do anoikonym, a to zejména do názvů rybníků.

Po třicetileté válce, ve druhé polovině 17. století, a především ve století 18., docházelo k rozvoji vzniku protoindustriálních provozoven jako důsledek podnikání šlechty. U oikonym se uplatňují produktivní formanty předchozího období, nejvíce se do popředí dostaly formanty – *ov* a –*ín*. Produktivitu naopak ztrácí formant – *ov(ice)*.

V období baroka byly velmi oblíbené, ale stále se velmi vzácně vyskytující, oikonyma vzniklá honorifikací světce nebo panovníka, např.: *Annín, Františky, Terezín* nebo *Josefovice*.

Do roku 1945 se setkáváme s puristickou snahou usilující o odstranění nevhodných názvů, např.: *Hloupětín > Hlobětín, Prasetín > Prosetín*. Ve 20. století se dále projevovala snaha vytvořit nebo dotvořit českou toponymii i pro oblasti s německým osídlením. Dále docházelo k procesu přejmenování existujících ekvivalentů, např.: *Krumau > Krumlov*. Úplně nová oikonyma se vytvářela pro vesničky, které měly méně než 500 obyvatel a mnohdy neměly ani českou variantu pojmenování.

V moderní době se v české oikonymii vyskytl honorifikační motiv, např.: *Bařov, Gottwaldov, Havířov, Havlíčkův Brod*. Pro potřeby dostatečné orientace dochází k doplňování názvů o přívlatky a bližší určení místa.

Došlo ke standardizaci oikonymie, jejíž agenda náleží Ministerstvu vnitra (David, 2017, VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, poslední přístup: 8. 10. 2023).

3.2 Názvotvorná charakteristika české oikonymie 18. – 20. století

Tato charakteristika nebyla dosud detailněji popsána s výjimkou kapitoly ve Šmilauerově *Osídlení Čech ve světle místních jmen* (1960, reedice 2015) a studiemi Ivana Lutterera. Nicméně Jaroslav David uvádí, že podstatná část místních jmen vzniklých v 18. a 19. století byla motivována osobními jmény zakladatelů, majitelů panství, jejich patronů nebo vrchnostenských úředníků. Jedná se o honorifikační motiv, který ve středověku znamenal projev majetnického vztahu, ale s postupem času se zde silně uplatňoval romantický rys jako oslava jména, vyjádření úcty. Např. *Františkovy Lázně* na počest císaře Františka Josefa I. nebo nejstarší doklady v posesivním zeměpisném jméně *Alexandria* na počest Alexandra Makedonského. Z české středověké toponymie jsou asi nejznámější jména hradů a měst zakládaných císařem Karlem IV. Za všechny bych zmínila např. *Karlovy Vary*, *Karlsberg* (*Kašperk*), *Karlštejn*, *Karlshaus* (*Karlův hrádek*, dnes *Hrádek u Purkarc*) nebo ze zahraničního názvosloví italská pevnost *Montecarlo*.

Názvotvornou charakteristiku honorifikačních jmen neovlivňoval jen historický a společenský kontext, ale i kontext jazykový. Dominantní je sufixální tvoření. Sufix se stává formálně jednotícím a zároveň toponymizačním prostředkem nově tvořených depersonálních jmen. Vzácně se objevuje tvoření z osobních jmen nulovým formantem (*Lenora*, *Kateřina* nebo *Markéta*), u nichž byl po roce 1945 odstraněn přívlastek *Svatý/á*.

U staročeského typu oikonym byl nejproduktivnějším typem derivace topoformant *-(ov)ice*. Následovaly topoformanty *-ov* a *-ín* (např.: *Chomutovice*, *Jankov*, *Hodonín*). Ve středověké oikonymii byl topoformant *-ín* vyhrazen pro oikonyma z mužských osobních jmen, např.: *Bohumín*. V novověku se touto příponou naopak tvoří nejvíce oikonyma z antroponym ženského rodu, např. z *Karolina*, *Terezie* vznikly názvy *Karlín*, *Terezín*.

Z hlediska novověké toponymie byl formant *-(ov)ice* zatlačen do pozadí původně posesivním formantem *-ov*. Důvodem bylo vymizení motivačního východiska místních jmen pojmenovávajících skupinu lidí a zároveň pro toponyma nevhodná forma gramatického čísla plurálu.

Mezi další způsoby tvoření oikonym v 18. a 19. století patřil formant *-ka* ve funkci substantivizační, univerbizační nebo deminutivizační, např.: *Filipka*, *Janovka* nebo formant charakteristický pluralizačním zakončením *-y*, např.: *Františky*, *Kateřinky* (David, 2011, s. 21-29).

3.3 Honorifikační motiv v toponymii

Rudolf Šrámek ve své studii z roku 1980 uvádí: „*Výběr pojmenovávaných objektů se děje podle potřeb dané společnosti, která jej může ovlivňovat, regulovat, modifikovat. Výběr je proto utilitární a nepodléhá pravidlům onymických soustav. Děje se to zejména u objektů a jevů, které mají společensky větší a ideologicky stimulující platnost.*“ (Šrámek, 1980, s. 20).

Z českého pohledu hrála onomastika významnou roli především v česko-německém soupeření, zejména v 19. století. Uplatňovala se především při popisu etnogeneze Slovanů a jednotlivých slovanských národů a k tomu využívala interpretaci osobních i místních jmen. S rozvíjejícím se národním hnutím a jeho politizací se pak zejména toponomastika stává nástrojem velkoněmeckého nacionalismu, např.: v rámci sporu o smysl českých dějin s praktickými důsledky zdůvodňujícími nároky hitlerovského Německa vůči území první Československé republiky. Mezi nejvýznamnější spory patří ten o teorii, podle níž bylo německé obyvatelstvo v sudetských oblastech považováno za původní, předslovanské. Ovšem ideologizace toponym není záležitostí jen minulosti. I dnes se uplatňuje tam, kde na hranicích státu žijí národnostní menšiny nebo pokud je potřeba zdůvodnit územní požadavky. Samo toponymium slouží jako nástroj nacionálního boje podle toho, co které jméno a jeho komunikační užívání vyvolává – jedná se o tzv. ideologické konotace (David, 2011, s. 30–32).

Vznik honorifikačních toponym je výrazně určován politickými okolnostmi, ale i poptávkou. Jeho primární funkcí není diferenciaci, identifikace, ani lokalizace onymického objektu (tyto funkce jsou nahrazeny honorifikací), ale pouze nominace, která představuje především ideologickou hodnotu. Cílem není vytvořit správně fungující nástroj komunikace. Toponymium nese minimální, častěji žádnou prostorovou nebo jinou věcnou informaci o objektu, který pojmenovává. Např.: *Hálkova* ulice nám nic neříká o tom, kam ulice vede nebo co se nachází v její blízkosti. Tematická kontinuita nových názvů vychází z existence důležitého objektu, jako jsou např.: náměstí, sídla institucí nebo úřadů. Honorifikační jména jsou vytvářena oficiální státní mocí. Mluvíme zde o tzv. *toponymickém newspeaku* – realita je pojmenována honorifikačními jmény a zneužita politickými režimy. Politická moc usiluje o onymii, která je bezpříznaková a jednoznačná. Oproti tomu názvy jako *Sáblíkov*, *Mladá Rathslav* nebo *Brežněves* vznikly v publicistických textech (David, 2011, s. 36–44).

Přibližně každá třicátá obec u nás, u některých uličních názvů je četnost vyšší, má na svém území následující uliční názvy: *Družstevní*, *Havlíčkova*, *Jiráskova*, *Komenského*, *Krátká*, *Lesní*, *Luční*, *Masarykova*, *Nádražní*, *Nerudova*, *Nová*, *Palackého*, *Polní*, *Příčná*, *Sadová* (*Na*

Sadech), *Smetanova*, *Sportovní*, *Školní*, *Tyršova* a *Zahradní* (David, 2011, s. 54). Také v Třeboni se vyskytují podobné uliční názvy, pouze s výjimkou neexistence názvů *Družstevní* a *Nerudova*. Z daných urbanonymů můžeme vyvodit dva typy městského prostoru. Právě města svou kumulací obyvatelstva jsou vhodným prostorem pro prosazení honorifikačního motivu, usnadňují tak politickým režimům manipulaci s lidmi.

Prvním typem městského prostoru je původní centrum vymezené hradbami a přilehlou zástavbou, která vznikla přibližně do poloviny 20. století, což je období, kdy se česká společnost stala městskou. Tento prostor je zřetelný i v Třeboni a zahrnuje honorifikační pojmenování typu *Masarykovo náměstí*, *Žižkovo náměstí*, *Jiráskova*, kde je splněno kritérium reprezentativnosti, nebo nepředložkové jednoslovné názvy typu *Krátká*, *Příčná*. Druhý okruh městského prostoru pak vymezují nejen jména odkazující k nové výstavbě, např.: *Nová* nebo k objektům moderního města, např.: *Nádražní*, *Sportovní*, *Školní*, *U Cihelny* nebo *Veslařská*, ale také ta, která označují objekty atypické pro městský katastr v tradičním chápání, např.: *Lesní*, *Luční*, *Na Sadech*. Patří sem i uliční názvy vzniklé z anoikonym, např.: *Pod Hrází*, *Pod Kopečkem*, *U Světa*. (David, 2011, s.173)

Názvy jsou důležité při krystalizování identity místa, ale také nesou informace významné pro orientaci a organizaci města, např.: podle tvaru, směru, polohy nebo obyvatelstva ulice. Jen zřídka byla ulice pojmenována podle majitele domu nebo pozemku.

V Třeboni se hlavní náměstí jmenuje *Masarykovo*, ale samotný kult našeho prvního československého prezidenta nebyl v motivaci pojmenování toponym příliš prosazován kvůli antihonoračnímu postoji samotného prezidenta i jeho kanceláře, která dávala zamítavá stanoviska na udělování oslavných místních jmen i uličních názvů. Právě v absenci honorifikačních oikonym spočívá odlišnost první republiky od období po roce 1945. (David, 2011, s. 87)

Ve druhé polovině 19. století představoval vzor pro politický život Jan Žižka. V té době historik Václav Vladivoj Tomek vydal o Žižkovi monografii a předložil ho jako státníka a historický vzor. Kromě toho byl Žižka zpopularizován spisovatelem Aloisem Jiráskem v jeho beletristické tvorbě *Proti všem* a *Mezi proudy* a v dramatu *Jan Žižka*. (David, 2011, s. 88) V Třeboni je po Žižkovi pojmenováno náměstí *Žižkovo náměstí*. Jsou zde i další názvy související s Janem Žižkou: *Trocnovské náměstí* a ulice *Táboritská*.

Za honorifikační jména se nepovažují ta toponyma, která vznikla v souvislosti s kolonizací a zakládáním osad a měst ve středověku, ani názvy spojené s křesťanstvím a jiným

náboženstvím. Naopak u názvů ulic, které přineslo doplňování sídlištní sítě v 18. a 19. století, se o honorifikaci jedná. Honorifikační motiv je nezpochybnitelný v případě vzniku uličních názvů prosazujících se od poloviny 19. století v souvislosti s pojmenováním míst po osobnostech často s nimi nesouvisející. Plně rozvinutí honorifikace v urbanonymii přineslo až 20. století s vrcholy spojenými s nedemokratickými politickými režimy. (David, 2011, s. 34) Těsně po vzniku Československa a poté v letech 1937–1939 v době soumraku české státnosti se u nás honorifikační tendence projevila nejsilněji. Objevily se dva dominantní názvotvorné typy, které jsou charakteristické pro českou oikonomii 20. století. První typ byl tvořen podle modelu osobní jméno + topoformant – ov a druhý se skládal z posesivního adjektiva + původního toponyma nebo jeho části. (David, 2011, s. 86) Dále je u nás silně honorifikační motiv prosazen po roce 1945, a to především v souvislosti s nedemokratickými politickými režimy. Jedná se o honorifikační jména těsně spojená s dobovými a společenskými hodnotami nemajícími dlouhého trvání. Z historického hlediska se první změna honorifikačního toponyma odehrála během Velké francouzské revoluce v roce 1793, kdy bylo náměstí *Place Louis XV.* přejmenováno na *Place de la Révolution*, později pak na *Place de la Concorde*. (David, 2011, s. 34–35)

Charles B. Peterson uvádí tři příčiny změn toponym: 1. zánik sídliště, 2. změna statutu místa, která se promítla např. v gramatickém rodu toponyma, 3. politické pozadí (např. nové uspořádání státních hranic) (David, 2011, s. 35)

Přejmenování nebo odstranění ideologického názvu bývá velmi rychlé, protože potřebuje uspokojit vládnoucí moc a zároveň demonstrovat proměnu ideologie nebo setřít stopy po původním etniku. V rámci vývoje pojmenování vzniká buď nové honorifikační toponymum, anebo dochází k původnímu, nehonorifikačnímu toponymu. U nás docházelo po roce 1945 ke změnám v oikonymii především z důvodu degermanizace toponymie anebo odstranění přívlastku *Německý* v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva. Nahrazování přívlastku *Německý* novým atributem *Český*, je považováno rovněž za projev honorifikace. Ministerstvo vnitra 18. května 1945 stanovilo úřední názvy ve znění platném před 1. říjnem 1938. Zároveň byly zrušeny úřední názvy obcí a jejich částí v jiném jazyce než českém. Pro poválečnou českou oikonomii je charakteristická absence honorifikačních jmen (David, 2011, s. 95–108).

Jak již bylo uvedeno, nejvýznamnějšími reprezentanty honorifikačních toponym se od 19. století staly názvy veřejných prostranství ve městech, a to zejména pojmenování ulic a náměstí. Tento trend pokračoval i v poválečných letech až do 80. let 20. století. V další etapě našich dějin se projevila snaha odstranit z uličního názvosloví pojmenování vztahující se

k období socialismu. Přejmenování probíhalo mezi lety 1989–1991, kdy 97 % měněných názvů bylo nahrazeno především osobnostmi spojenými s demokracií a obdobím před rokem 1948. Jména jako Klement Gottwald nebo Vladimír Iljič Lenin byla nahrazena jmény prezidentů Tomáše Garriguea Masaryka nebo Edvarda Beneše, či básníka Jaroslava Seiferta, který podle Pavla Odaloše (1994) nepatřil k poúnorovým autorům (David, 2011, s. 167).

Podíl pojmenování po osobnostech ve všech nových názvech činil celkem 45 % a celkový podíl honorifikačních názvů byl dokonce 57 %. Zbývající podíl urbanonym nahrazujících původní názvy tvořila jména vyjadřující směr, polohu nebo vztah k jiným objektům (David, 2011, s. 167).

Hlavními mezníky pro změnu nebo nově vytvořené honorifikační jméno jsou významné společenské změny v českých dějinách, a to především v těchto rocích: 1918, 1938, 1945, 1948, 1968 a 1989 (David, 2011, s.175).

Poprvé se tedy honorifikační motiv v české urbanonymii objevil ve 2. polovině 19. století. Vznikl v souvislosti s rozvojem českého politického života a také proto, že rychle se rozrůstajícím městům již nestačilo původní motivační východisko uličních názvů a hledala se inspirace mezi jmény osobností. V dřívějších dobách středověkého a novověkého města se depersonální toponyma vyskytovala jen vzácně. Nejčastěji šlo o případy vyjádření vlastnictví místa nebo objektu, ale o honorifikační funkci se nejednalo. Až moderní doba přinesla přímo explozi honorifikačních jmen. Celkem 44 % uličních názvů v českých městech je honorifikačních, v některých lokalitách téměř 70 %. Honorifikace tedy zůstává hlavní charakteristikou pojmenování ulic a náměstí českých městských jader (David, 2011, s.167).

Analýza současných uličních názvů ukázala, že největší podíl v honorifikačním motivu mají jména osobností, přičemž nejvíce jsou zastoupena jména osobností české kulturní historie 19. století, spisovatelé, hudební skladatelé a malíři. Následně procentuálně následují významné osobnosti české reformace. Přibližně čtvrtina honorifikačních jmen je tvořena názvy motivovanými obecnými nebo ideologickými hodnotami, názvy významných událostí, jejich daty a výročími, a zeměpisnými pojmenováními, zejména názvy měst, států a zemí (David, 2011, s.180).

V Třeboni se například nacházejí tyto ulice s honorifikačním charakterem: *Boženy Němcové, Havlíčkova, Husova, Hybešova, Chelčického, Jablonského, Jiráskova, Jiřího Havlise, Klofáčova, Komenského, Krčínova, Krokova, Libušina, Petra Voka, Přemyslova, Seifertova, Svatopluka Čecha, Třebízského, Tylova, Vrchlického.*

3.4 Klasifikace honorifikačních toponym

- a) **Deantroponyma** – patří sem honorifikační jména, nikoliv názvy primárně posesivní typu *Janov* nebo *Petrovice*, která byla motivována osobními jmény, příjmeními, popř. přezdívkou.
- b) **Detoponyma** – patří sem podtyp s nulovým formantem nebo topoformantem. Často se vyskytuje v urbanonymii tam, kde zeměpisná jména fundují vznik uličních názvů bez orientační funkce k objektu, např. ulice *Londýnská* nebo *Záhřebská*.
- c) **Dechrématonyma** – i sem patří podtypy s nulovým formantem nebo topoformantem. Nejčastěji se jedná o přenesené názvy významných svátků, událostí, organizací nebo kulturních a politických hodnot. V české oikonymii se tento typ příliš nerozvinul.
- d) **Deapelativa** – patří sem podtypy s obecným ideovým personálním jménem reprezentující hodnoty, symboly a nové jevy spojené s politickým režimem, jejichž nositelem jsou osoby nebo podtypy s obecným ideovým nepersonálním jménem, které se v českém materiálu neobjevily (David, 2011, s. 69).

Roku 1913 byla založena Místopisná komise při České akademii věd, která dnes působí pod názvem Onomastická komise. V období mezi lety 1918–1945 byla vytvořena stabilizovaná a standardizovaná podoba českého místního názvosloví pro oblasti nově připojené k Československu. Zároveň docházelo k opravám jmen, které byly považovány za nespisovné, nebo dokonce vulgární. Roku 1920 byl vydán zákon o odstranění nevhodných názvů a roku 1934 byla vydána vyhláška, která stanovila podmínky pro pojmenování veřejných prostranství (náměstí, nábřeží, mostů nebo sadů). Roku 1960 byl vydán zákon o obcích upravující používání honorifikačních jmen. Honorifikační motiv, s výjimkou urbanonymie, se u nás téměř neuplatnil z důvodu vyhlášek, které expanzi honorifikačních jmen zabránily, zejména ve 20. století. Expanzi nepomáhala ani uzavřenost novodobé české oikonymie, kdy název založený na honorifikaci vznikl pouze v několika případech: *Josefov*, *Terezín*, *Karlín*, *Františkovy Lázně* (David, 2011, s. 74–85).

4 Město a jeho členění

Dříve než vzrůstala první města ve střední Evropě, existovala již po tisíciletí sídliště městského typu v různých částech světa. Již za neolitické revoluce mezi 8. a 6. tisíciletím př. n. l. začínali lidé vytvářet trvalé osady, které je chránily proti přírodě a zároveň proti skupinám jiných lidí. Města v plném slova smyslu vznikala během druhé poloviny 5. tisíciletí př. n. l. v Mezopotámii. O více než tisíciletí později vznikala v Egyptě, dále v Indii a Číně. Další vývoj v jiných oblastech a zemích byl většinou podmíněn vzoru těchto civilizací (Hoffmann, 2009, s. 21–22).

První stopy osídlení na území českých zemí ve stálých sídlištích v podobě zemědělských osad jsou zjištěny ve druhé polovině 5. tisíciletí př. n. l. v období neolitické revoluce. V celkovém vývoji záleželo na místních podmínkách a dějinném vývoji s rozmanitými přírodními, hospodářskými a mocenskými zásahy. Zatímco v jižní Evropě i na jiných kontinentech již existovala vyspělá města s různým venkovským sídlištním doprovodem, ve střední a východní Evropě dlouho zůstávala území stálejšími sídlišti nedotčená, i když tudy po staletí i tisíciletí procházely různé kmeny (Hoffmann, 2009, s. 24).

Rozhodující význam pro evropská města měla oblast okolo Středozevního moře. Antická města dosáhla vůči starším civilizacím vyššího vývojového stupně, a to především ve stavebním rázu měst a jejich technického vybavení (Hoffmann, 2009, s. 22).

Úrovní měst se přiblížila sídliště v českých zemích poprvé za Keltů, jejichž civilizace dosáhla vysoké úrovně. Keltové je označení řecké, pro Římany to byli Galové. Keltové nepřišli do Čech jako ustálené etnikum, ale po předchozím vývoji od střední doby bronzové, na rozhraní 6. a 5. století př. n. l., dozrávalo v oblasti podél severních Alp a horního Dunaje, která zasahovala až do Bavorska a také do západních a části jižních Čech. Do Čech zasahoval kmen Bójů, který dal zemi též jméno „Boiohaemum“. Keltové pronikli do četných zemí Evropy a Malé Asie, kde si osvojili vymoženosti pokročilých středomořských civilizací. Ve 3. a 2. stol. př. n. l. jejich expanze ustávala a Keltové soustavněji osídlili jižní část Čech a zakládali sídliště vyššího typu, nazývaná *oppida* (Hoffmann, 2009, s. 26).

Porážka Keltů a jejich konečné zatlačení Římany a germánskými kmeny téměř smazaly stopy vyspělé civilizace. Zůstala po nich řada jmen hor, snad i Říp, a řek, zejména Labe. Čechy ovládli Markomané a za neustálých bojů pronikli pouze na jižní Moravu Římané a vybudovali tam několik vojenských a obchodních stanic. Při počínajícím úpadku římské říše Římané

prostor severně od Dunaje vyklidili. Trvalo bezmála tisíciletí, než vývoj v českých zemích v období Velké Moravy opět dozrál k sídlištím městské povahy (Hoffmann, 2009, s. 33).

Rozpad římského impéria v 1. tisíciletí n. l. měl pro města katastrofální následky, zejména pro města v západní části. Pod nápory barbarských kmenů města zanikala, nebo se zmenšovala, vylidňovala a rustikalizovala. Za těchto okolností dožil otrokářský řád a vytvářela se středověká společnost. Po dlouhá staletí raného středověku města buď neexistovala, nebo živořila. Výhradním výrobním odvětvím bylo zemědělství a vládnoucím náboženstvím se stalo křesťanství a katolická církev postupně budovala své ideové i mocenské panství (Hoffmann, 2009, s. 22-23).

Pro české země byl rozhodující vývoj v jižní, západní a střední Evropě. Teprve až v 11. a 12. století nastal rozmach hospodářského života, který umožnil opětovný rozvoj měst (Hoffmann, 2009, s. 23).

Po celý středověk a dlouho do novověku poskytovalo město svým obyvatelům větší bezpečnost díky pevnostnímu systému a vnitřní organizaci (Hoffmann, 2009, s. 17).

České středověké město bylo vývojově vyšším druhem lidského sídliště, které mělo funkce ekonomickou, geografickou, stavební, vojenskou, sociální, politickou, právní a kulturní, jejichž souhrn vytvářel v každém městě specifickou strukturu a vyhraňoval skupiny měst k určitým typům (Hoffmann, 2009, s. 19).

V městském útvaru se společnost měnila v komplikovanější uspořádání než v malé a prosté vesnici. Početná řemesla, obchodní živnosti, městská správa, církev, škola a další zařízení sloužily nejen potřebám obyvatel, ale vytvářely též novou městskou společnost se složitějšími vztahy a nesporně vyššího typu než ostatní sídlištní útvary. Tato městská společnost měla zásadní důležitost i pro další vývoj celého středověkého státu. Město tím nabývalo zvláštní sociální funkce (Hoffmann, 2009, s. 17).

Městský organismus nemohl zůstat nedotčen institucí tak významnou, jakou byla ve středověku církev. Města znásobovala možnosti jejího působení, neboť s kulturními vlivy se prolínaly složky ideologické, hospodářské a mocenské (Hoffmann, 2009, s. 18).

Přes společné rysy bylo každé město individuální, nezaměnitelné s jiným. Ani základní funkce nebyly zastoupeny ve všech městech v úplnosti a ve stejné intenzitě. Rozdíly mezi městy se projevovaly tak zřetelně, že k jejich třídění docházelo již ve středověku. Jako samozřejmé se nabízelo dělení podle vrchností: města královská a královská věnná, poddanská se zvláštním

druhem panovnických měst komorních, přičemž podle postavení vrchnosti se poddanská města dále dělila na církevní (biskupská, klášterní), šlechtická a později i v majetku měst. Zároveň se odlišovala velká města (*civitates*) od městeček (*oppida*). Teprve od 20. století však vznikají pokusy o vědeckou městskou typologii (Hoffmann, 2009, s. 18).

4.1 Typy českých měst 13. – 15. století:

- a) **Sídelní (hlavní) města** – nejde jen o města, kde sídlil panovník, ale též vyšší církevní nebo i světský hodnostář. Byly u nich zastoupeny všechny nebo alespoň většina hlavních funkcí. Přímé podřízení panovníkovi jim zaručovalo vyšší právně-politické postavení a umožňovalo výhodnější uplatnění v hospodářské oblasti. Patřila k nim Praha, v omezeném časovém úseku Brno, Olomouc (Hoffmann, 2009, s. 19).
- b) **Poddanská města** – ve většině z nich se městské funkce méně rozvinuly a některé z nich úplně chyběly. Všeobecně zde zvýšenu úlohu hrálo zemědělství. Nejrozvinutější z nich se přibližovala menším královským městům a ta nejméně rozvinutá se podobala větším vesnicím (Hoffmann, 2009, tamtéž).
- c) **Města s mimořádně rozvinutou či dominantní funkcí** – náležela sem zejména města sídelní, horní, lázeňská, se silnější říční dopravou a za husitské revoluce pak u města revoluční (Hoffmann, 2009, tamtéž).

4.2 Lázeňská města

Vzhledem k faktu, že město Třeboň je městem lázeňským, chtěla bych jen stručně popsat historii lázeňských měst, která sahá do středověku.

Historie míst s léčivými prameny je ovšem ještě mnohem starší. Ve vztahu člověka k vodě se odedávna projevovaly mystické prvky. Voda znamenala symbol života. Předpokládá se, že léčivé prameny byly známy již v antickém období. Vodu uctívali Keltové, Germáni, Slované i další kmeny. U všech těchto národů se na jaře přistupovalo k čištění studánek. Zřídla teplé až horké vody podněcovala k léčebnému a lázeňskému využití, jakmile se k tomu vývojem společnosti vytvořily předpoklady (Hoffmann, 2009, s. 308).

Středověk si udržel určitou úroveň tělesné hygieny pomocí městských očištných lázní, které byly velmi vzdáleným a zuboženým pozůstatkem vyspělých lázní antických. Přírodní vodní prameny vzbuzovaly obecnou úctu, která se projevovala výrazným způsobem u světců. Tuto sílu posilovala občasná zázračná uzdravení. Odtud se rozvíjelo vědomí o léčivé moci některých vod (Hoffmann, 2009, s.309).

V Čechách vznikly první lázně Karlovy Vary péčí Karla IV., který je založil kolem roku 1350 a podle pověsti byly objeveny při lovu. Nicméně, rozvoj Karlových Varů, ale i dalších lázeňských měst nastal až od 16. století. (Hoffmann, 2009, s. 309) Třeboňské lázeňství se začalo rozvíjet až v 19. století díky Václavu Huckovi.

4.3 Náměstí a ulice

Náměstí bylo srdcem středověkého města. Nazývalo se *rynk* podle německého *Ring*, které vzniklo z germánského *hrengaz* a znamenalo kruh nebo shromáždění. V českém prostředí se tento pojem užíval již od středověku, stejně jako pojem náměstí, v němž je základem přímo slovo město, ale přitom se nevyskytuje v jiných slovanských jazycích.

To, že náměstí bylo středem města, souviselo s funkcí tržiště, která patřila ve městě k těm základním.

Při stavbě města a vyměřování se na náměstí začínalo a stavební vývoj vedl k centrální poloze náměstí, která umožňovala rychlé spojení se všemi částmi města. O orientaci náměstí podle světových stran platí totéž co o orientaci kostela i celého areálu uvnitř hradeb.

Podle názvu *rynk* bychom očekávali náměstí okrouhlého tvaru, ale většina středověkých náměstí má tvar čtyřúhelníku. Výjimkou byla náměstí ulicovitá, čočková, nepravidelná nebo trojúhelníková. Ulicovité náměstí vznikalo z průběžné cesty, která se uvnitř areálu rozšiřovala v tržiště. Tuto podobu náměstí můžeme najít například ve Svitavách nebo v Litomyšli. Jestliže se toto náměstí uprostřed více rozevřelo, nabylo čočkovité podoby, jako je tomu například v Třeboni (Hoffmann, 2009, s. 158–159).

Vhodná velikost náměstí byla dána potřebami denního života, ale i událostmi, které potřebovaly větší prostor, jako byly týdenní slavnosti nebo výroční trhy, kdy se plocha náměstí přeplňovala prodejními stánky kupců z jiných měst.

Na náměstí, někdy na jeho ploše, jindy ve frontách domů, se soustřeďovala většina významných městských budov. V domovních ochozech obrácených do náměstí stály domy nejbohatších měšťanů. Nejdůležitějších však byly domy veřejné povahy, zvláště rychta, radnice nebo kupecký dům. Kromě nich na náměstí stávaly kostel, kašna nebo pranýř (Hoffmann, 2009, s. 162).

Náměstí je pro nás v dnešní době spojeno s úpravou, čistotou a reprezentací města samotného. Je to místo, které je vyhledáváno turisty jako hlavní cíl jejich výletů. Ve středověku k tomu náměstí teprve pomalu dozrávala. Především chyběla dlažba. Ale již otec Karla IV. Jan Lucemburský poskytl řadě měst v Čechách i na Moravě privilegia na výběr mýtného na dlažbu nebo přímo dlažebného. V tom pokračoval i jeho syn Karel IV., ale úplného vydláždění se náměstí dočkávala teprve na přelomu 14. a 15. století. Některá města však na ně musela čekat až do doby renesanční i pozdější. Poddanská města se opožďovala za městy královskými, ale od 16. století záleželo zejména na vrchnosti. Dláždění nebylo vždy provedeno pečlivě, v prohlubeninách zůstávalo bláto a po dešti nebo za náledí chůze nebyla příjemná ani bezpečná (Hoffmann, 2009, s. 163).

Většinou až do osvícenských reforem na náměstích zůstával výstražný symbol městské právní moci a zároveň prostředek výkonu trestu, a to pranýř. Míval různou podobu, od prostého sloupu nebo vyvýšeného podstavce až po klec, srub z trámů či dokonce jakýsi domeček. Vše bylo zprvu ze dřeva, později z kamene. Provinilec byl k pranýři připoután z pravidla polonahý, někdy pomazán medem, aby byl více trápen hmyzem a mouchami. Pranýř patřil ve středověku k lehčím trestům, i když provinilec byl trvale poznamenán, zvláště pak pokud byl trest doprovázen i cejchem, kdy bylo znamení vypáleno do obličeje nebo na jiné místo na těle (Hoffmann, 2009, s. 163-164).

Za popsaných okolností náměstí středověkého města dosahovalo jen v omezené míře náročnějších urbanistických a estetických hodnot. Zároveň však probíhal určitý vývoj, který se projevoval ve vzhledu náměstí. Zvelebovaly se měšťanské domy, objevovaly se vodovodní kašny, začínalo se s kanalizací, zlepšovala se čistota, probouzelo se estetické cítění, městská správa i měšťané více dbali na vzhled veřejných prostranství i jednotlivých domů.

Jestliže náměstí bylo srdcem středověkého města, ulice byly jeho tepnami. Ulice umožňovaly přístup k jednotlivým domům, spojení s náměstím, východ z města a měly také funkci dopravní. Tzv. branské ulice, které vedly od náměstí k branám patřily k těm nejdůležitějším a nejvýstavnějším. Méně vyhledávané byly další ulice vedoucí z náměstí. Velmi

často to bylo proto, že po dlouhou dobu nebyly zastavěny domy s průčelími obrácenými do ulice. V uličkách u hradeb pak stávaly domky i chatrče drobných řemeslníků a příslušníků městské chudiny. V těchto druzích ulic se odráželo určitým způsobem hospodářské i sociální rozvrstvení města, které víceméně přetrvává až do dnešní doby (Hoffmann, 2009, s.164-165).

Celková zástavba města se dovršovala teprve vývojem, zpravidla směrem od náměstí k hradbám. Ulice bývaly poměrně úzké, ale umožňovaly, aby se vyhnuly protijedoucí povozy. V průměru bývaly široké kolem 10 metrů, branské až 15, uličky mezi ochozy a u hradeb byly užší. Často se vyskytovaly mimořádně úzké uličky, někdy i neprůchodné, které se nazývaly soutky. Většinou vznikaly k ochraně sousedních domů při ohni, někdy měly odvádět dešťovou vodu a splašky jako povrchová kanalizace.

Povrch ulic se značně lišil od dnešního stavu. Chybělo dláždění i chodníky, nebyla kanalizace. Podél domů vedly jakési stezky, souběžně s nimi strouhy a mezi nimi silnice. Všechny ulice se zužovaly sklady dřeva před domy, hlavně u řemeslníků, kteří je potřebovali k výrobě nebo k provozu, jako tomu bylo u pivovarů nebo lázní, u ostatních obyvatel k topení. Běžně se před dům vyvážel hnůj, což ztěžovalo jízdu povozům, jezdcům na koni, ale i chůzi pěším. Dále se na ulicích objevovaly i výrobky na prodej a na ulicích často nezbyvalo místo pro pěší, kteří museli chodit po silnici. Jen v některých městech začala plnit funkci chodníků podloubí.

Silnice bývala zpravidla ještě v horším stavu než stezky, protože se za deště i vlhka měnila v moře bláta a bahna, které silně páchlo. Navíc za hladomoru a mrazů do hnoje a bláta zalézali polonazí ubožáci. Zápach ještě zvyšovaly strouhy, které byly povrchovou stoku nebo otevřenou kanalizací, kam se zdaleka nevylévaly jen splašky (Hoffmann, 2009, 165–168).

Osvětlení ve středověku pochopitelně neexistovalo a s tím souviselo i to, že se za tmy příliš nevycházelo, neboť chodci museli používat vlastních pochodní. S osvětlováním se začínalo až po několika stoletích novověku. V Třeboni byly roku 1909 nahrazeny plynové lampy elektrickým osvětlením (Hoffmann, 2009, s. 168).

Ulice mívaly odlišný ráz i podle řemesel, kterým byly zprvu vyhrazeny, a to se odráželo i v jejich názvech. Ke kostelům tíhla tichá řemesla, kováři a podkováři se usazovali u hradeb a bran, nejen kvůli hluku, ale i z provozních potřeb. Chudší řemesla, například hrnčíři, se soustřeďovala ve vedlejších uličkách nebo u hradeb. Ulice Solná, Svinská, Žitná nebo Železná dostávaly názvy podle zboží, které se tam prodávalo. Ulice často dostávaly jméno podle místních částí nebo významných budov. Často přetrvaly názvy Kostelní, Klášterní, Hřbitovní,

Školní, i když budova už během staletí zmizela. Názvy typu Široká, Dlouhá, Krátká, Mostecká udávají terénní polohu nebo nápadný znak. Brány stejně jako ulice vedoucí k nim z náměstí se jmenovaly téměř pravidelně podle města, ke kterému silnice vedla (Hoffmann, 2009, s. 168-169). V Třeboni se vyskytují celkem 4 brány, a to *Budějovická*, *Svinenská*, *Novohradská* a *Hradecká*. Budějovická brána stojí na západní straně u kostela a byla vybudována mezi lety 1605 až 1611, do nynější podoby byla přestavěna na začátku 19. století. Na východní straně stojí brána Hradecká, která pochází z 20. let 16. století a na jižní straně město střeží brána Svinenská, která je podle historiků nejstarší, neboť její historie sahá až do 14. století. Je zároveň i nejdélsí treboňskou branou a zdobí ji unikátní sgrafitová výzdoba. Hned za ní se nachází brána Novohradská, která je v těsné blízkosti rybníka Svět a pochází z 16. století. Do roku 1602 Třeboň zdobila ještě brána Břilická, která byla zrušena kvůli přestavbě treboňského zámku a stavbě Rožmberské knihovny za dob Petra Voka (<https://www.trebonsko.cz/trebonske-brany>).

Dále byly důležité názvy ulic prozrazující soustředění obyvatel určité národnosti. Ve městech, kde po založení převažovalo německé obyvatelstvo, se vyskytují České ulice. V Třeboni Českou ulici nenajdeme, neboť Třeboň si vždy zakládala na českém obyvatelstvu i českém jazyce.

Velmi klamné jsou slovně vznešené názvy. Např. ulice typu Zlatá, Stříbrná nebo Růžová nepatřily k ulicím zrovna reprezentativním, ale spíše k uličkám, jejichž skutečná povaha byla zcela opačná než jejich název. (Hoffmann, 2009, s. 169) Růžová ulice v Třeboni měla název podle toho, že vedla ke Svinenské bráně, kde se prodávala prasata a ulice dostala název podle jejich barvy. V dnešní době se nazývá Rožmberská (Informace získaná od historičky PhDr. Jiřiny Psíkové).

4.4 Třeboň náměstí – vývoj názvu

Města, která vznikala v Čechách od počátku 13. století, měla ve svém středu vždy rozlehlý prostor tržiště, které bylo obklopeno domy. Prostor byl určen pro obchod, jak s řemeslnými výrobky, tak s potravinami, zemědělskými produkty i s dobyt看em. Tržiště si v průběhu staletí podržela hlavní roli středu města, rynku – náměstí, kde se odbývaly i ty nejdůležitější události. Proto bylo prestiží patricijů mít dům právě na náměstí. Svoji původní úlohu si náměstí podržela až do dnešních dnů. Je tomu tak i v Třeboni.

Oválný tvar zdejšího náměstí nasvědčuje tomu, že tržiště vzniklo u křižovatky obchodní cesty. Osada s nejstarším pojmenováním Witkov, brzy nato latinsky Witigenowe, německy Wittingau a od roku 1359 také česky Třeboň, se rozrůstala přirozeným vývojem od 2. čtvrtiny 13. století. Uvnitř hradeb bylo v roce 1379 již 75 domů, mimo hradby bylo 9 dvorů. Dále bylo v Třeboni 10 sladoven, 8 masných krámů, 7 rybářů a 2 lazebny. V té době měla Třeboň také městskou správu v čele s rychtářem. V roce 1341 je Třeboň poprvé označena jako město.

Nejstarší pojmenování pro náměstí ve všech středověkých městech bylo v německém tvaru *Ring* (doslova kruh), do češtiny se adaptovalo ve tvaru *rynek*. Na tomto prostoru probíhal ve všech městech obchod formou trhu. Náměstí mívala většinou kulatý tvar, který připomínal kruh nebo prsten.

Obecné označení rynek, případně náměstí, se v Třeboni udrželo až do vzniku Československa. V meziválečném období se třeboňské náměstí jmenovalo *Masarykovo*. Během druhé světové války bylo náměstí přejmenováno na *Hlavní náměstí*, německy *Hauptplatz*. V poválečném období se přejmenovalo na *náměstí Julia Fučíka*. Po roce 1990 se vrátil název *Masarykovo náměstí*, který se užívá dodnes.

V Třeboni jsou zajímavé původní názvy ulic a náměstí právě podle trhu, který na nich probíhal. Například dodnes se udržuje lidové označení *Žižkova náměstí* jako „Kozí plácek“. Nebo, jak jsem již zmiňovala, *Růžová* nebo *Růžená* ulice, byla prý pojmenována podle toho, že zde probíhal trh prasat. Dnes se ulice jmenuje *Rožmberská* podle rodu Rožmberků. Až v roce 1872 začali radní hledat jiný prostor pro trh s dobytkem, který ale našli až v roce 1909 na předměstí ve čtvrti zvané *Daskabát* a čtvrti se lidově říkalo „dobyččák“. Samotné pojmenování této čtvrti snad vzniklo zkomolením spojení „Dals kabát“, neboť v této čtvrti se nacházel sirotčinec (Výklad byl sestaven na základě informací poskytnutých od historičky PhDr. Jiriny Psíkové).

5 Metodologie

Tématem této kapitoly je přiblížit celkový obsah práce, její části a metody, které jsem používala při bádání o vývoji uličního názvosloví v Třeboni a při sledování historického vývoje celého města.

Při sledování uličního názvosloví v Třeboni jsem postupovala vždy od historického centra směrem k nejnovější zástavbě města, komunitní a rodinné.

K získání základních teoretických znalostí z oboru onomastiky a konkrétně z urbanonymie jsem využila příručku Jaromíra Krška *Úvod do toponomastiky* (1967). Vybrala jsem si sémantické třídění uličních názvů a k upřesnění jsem využila strukturní typologické hledisko. Inspirovala mě bakalářská práce *Analýza pouličního názvosloví v menších městech na Jindřichohradecku* Anny Pleyelové z roku 2022.

V teoretické části práce se nejprve věnuji onomastice jako oboru. Nejprve jsem využila *Úvod do toponomastiky* (1963) od Vladimíra Šmilauera. Základní terminologii a dělení oboru mi poskytl *Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017), v němž Jana Pleskalová přehledně uvádí třídění vlastních jmen do dvou větších skupin na bionyma a abionyma. Mezi bionyma dále patří antroponyma, zoonyma a fytonyma. Toponyma a chrématonyma Jana Pleskalová řadí pod abionyma. Ještě podrobněji se věnuje členění toponym.

Dále jsem věnovala pozornost urbanonymii jako dílčímu odvětví onomastiky, která pojmenovává základní jevy tvořící charakter města. Urbanonymie se člení na oficiální, standardizovanou a neoficiální, živou. V této části jsem nejvíce čerpala z výkladů o urbanonymii od Jaroslava Davida. V souvislosti s urbanonymií jsem poznala jména dalších onomastiků, jako jsou Milan Harvalík, Jana Matúšová nebo David Vaculík, od kterého jsem zmínila členění urbanonymie podle orientace, vlastností, významného objektu, který se v ulici nachází, nebo k němu ulice směřuje, podle zaměstnání, nebo etnického původu obyvatelstva, názvy z oikonym, nebo anoikonym, podle rostlin, zvířat a jako poslední vyčlenil reklamní urbanonyma. Urbanonyma vytvářejí nejdynamičtější skupinu toponym. Reagují na společenské a politické změny. Velmi nápomocná mi byla publikace od Jaromíra Krška *Úvod do toponomastiky* (2014). Uváděl v ní několik způsobů třídění urbanonym. Např. od E. Krošlákové je uvedeno sémantické třídění na názvy orientační a dedikační, od Michala Blichy lexikálněsémantické třídění urbanonym na společensky angažovaná a společensky neutrální. Do čtyř skupin v roce 1988 rozdělila urbanonyma K. Habovštiaková, která je třídila z hlediska

strukturnětypologického a to na přívlasky shodné a neshodné v názvech urbanonym, dále uvádí předložkové názvy a jednoslovná urbanonyma. Na závěr kapitoly jsem zmínila vyjádření Jaromíra Krška k pojmenování urbanonym podle významných osobností nebo historických událostí. Hlavním cílem této kapitoly bylo analytické třídění treboňských ulic do jednotlivých kategorií, z nichž se mi nejlépe třídilo podle Emy Krošlákové. Podle procentuálního zastoupení jsem zjistila, že v Třeboni převažuje dedikační typ pojmenování ulic.

V další kapitole, která se věnuje oikonymii, jsem opět nejvíce čerpala z *Nového encyklopedického slovníku češtiny* (NESČ), konkrétně z výkladů Jaroslava Davida (2017). Dále jsem zmínila vývoj místních jmen. Tato podkapitola se mi z hlediska vývoje místních názvů v průběhu staletí jevila jako velmi zajímavá a bavilo mě na ní pracovat. Jednu celou podkapitolu jsem věnovala honorifikačnímu motivu, který mě nejvíce zaujal. Přínosný byl i výčet nejčtenějších ulic, které se nejvíce objevují napříč městy v České republice. Mezi ty nejběžnější patří např.: *Družstevní, Jiráskova, Komenského, Krátká, Lesní, Masarykova, Nádražní, Nová, Sportovní* nebo *Školní*. Dále uvádím klasifikaci honorifikačních toponym podle Jaroslava Davida z jeho knihy *Smerdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie* (2011).

V kapitole Město a jeho členění mi byla nápomocná publikace *Středověké město v Čechách a na Moravě* (2004) od Františka Hoffmana. Poučila jsem se o vzniku měst ve středověku, jelikož v té době vzniklo i město Třeboň, a dále jsem se zmínila o lázeňských městech, ke kterým Třeboň také patří. Po teoretickém popisu struktury měst a ulic jsem zapojila i konkrétní příklady z treboňského města.

Praktickou část své práce jsem rozdělila na tyto historické etapy:

1. Nejstarší období – 18. století.
2. 19. století – konec 1. světové války.
3. Období první republiky.
4. Období okupace – 30. a 40. léta.
5. Období po roce 1948–50. léta 20. století.
6. 60. a 70. léta 20. století.
7. Období po roce 1989.

Původně jsem zamýšlela zařadit ještě samostatné období po roce 1945, ale vzhledem k tomu, že k žádným změnám v uličním názvosloví v Třeboni bezprostředně po ukončení druhé světové války nedošlo, rozhodla jsem se tuto část zrušit.

V praktické části diplomové práce jsem nejvíce využila explorační metodu. Velmi mi byla nápomocná historička paní PhDr. Jiřina Psíková, která byla vždy velmi ochotná a zodpověděla mi veškeré moje dotazy, dokonce souhlasila i s osobním setkáním. Cenné informace mi dále poskytla paní Mgr. Blanka Čechová, Ph.D., a ostatní zaměstnanci třeboňského a jindřichohradeckého archivu. Dále jsem informace zjišťovala u zaměstnankyň třeboňské knihovny, které mi poskytly nejpřínosnější dokumenty, a sice časopisy *Třeboňský kulturní zpravodaj* a *Třeboňský svět*.

Na onomastický výklad v praktické části diplomové práce, který je rozdělený do historických etap, navazuje lingvistický výklad v kapitole, obsahující třídění podle Michala Blichy, Kataríny Habovštiakové a Emy Krošlákové. Jako ukázkou připojuji sémanticko-motivační třídění podle Emy Krošlákové:

Orientační názvy

Názvy podle směru ulice

- a) Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným obcím
- b) Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným městům
- c) Názvy utvořené podle směru k městské části
- d) Názvy utvořené podle směru k místům označeným pomístním jménem

Názvy motivované situovaností ulice

- a) V blízkosti řek, potoků a jezer
- b) V terénu katastru

Názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou

Názvy podle polohy ulice

- a) Podle polohy
- b) Podle polohy ulice vůči jiné ulici
- c) Názvy podle polohy u místa označeného pomístním jménem
- d) Poloha u dřívější skutečnosti

Názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice

- a) Délka, šířka a tvar ulice

- b) Geometrický charakter ulice
- c) Jiné vlastnosti
- d) Funkční aspekt
- e) Podle barev

Názvy pojmenované podle ročních období

Názvy pojmenované podle měsíců v roce

Názvy pojmenované podle porostů

- a) Názvy podle stromů
 - 1. Názvy podle listnatých stromů
 - 2. Názvy podle ovocných stromů
- b) Názvy podle keřů
- c) Názvy podle květin

Názvy utvořené podle (původního) zaměstnání obyvatel

Názvy utvořené podle etnického (náboženského) původu

Názvy utvořené podle povahy zástavby

Názvy podle dřívější situace

Názvy podle pomístních jmen

Názvy podle způsobu vzniku ulice

Dedikační názvy

Názvy podle spisovatelů

- a) Názvy podle českých spisovatelů
- b) Názvy podle mezinárodních spisovatelů

Názvy podle osobností z umělecké sféry

- a) Názvy podle hudebních skladatelů a hudebníků
 - i. Podle českých hudebních skladatelů a hudebníků
 - ii. Podle mezinárodních skladatelů a hudebníků
- b) Názvy podle malířů
- c) Názvy podle herců a režisérů
- d) Názvy podle sochařů

Podle národních buditelů

Podle historických osobností

Podle vědců, vynálezců a kulturních činitelů

- a) Podle českých vědců, vynálezců a kulturních činitelů
- b) Podle mezinárodních vědců, vynálezců a kulturních činitelů

Podle politických činitelů

- a) Podle českých politických činitelů
- b) Podle mezinárodních politických činitelů

Podle hrdinů

Podle sportovců

Podle fotografů

Podle historických událostí a názvy oslavné

Praktická část

Historické etapy

6 Nejstarší období – 18. století

6.1 Historie města Třeboně

Město Třeboň se nachází v Třeboňské pánvi, která se utvářela od konce poslední doby ledové, která je datována do doby před 12 000 – 8 000 lety. Byla zde bezlesá krajina kvůli chladnému a suchému klimatu. Před 6 000 lety přišlo oteplení a s ním spojené roztávání promrzlé půdy a následně vznik jezer. Tehdejší průměrná teplota byla o 2 °C vyšší než dnes. S teplem a vlhkem souvisí nárůst a šíření vegetace, především borových lesů a rašeliny, která je významným prvkem Třeboňska dodnes, a to i díky jejímu využití k léčebným účelům.

Co se týká osídlení této oblasti, archeologický výzkum nebyl zatím prováděn. Můžeme pouze říct, že od dob středověku bylo osídlení spíše nahodilé.

Nejstarší doklady středověké hmotné kultury byly nalezeny na dně Opatovického rybníka ve vesnici Opatov. Tento rybník byl dříve součástí rybníka Svět, kde se našly střepy z poloviny 13. století (Psíková, Ziegler, 2009, s. 5).

V souvislosti s dalším osídlením ve středověku byly nálezy hojnější. Třeboň se stala křižovatkou obchodních cest. Nejprve se obyvatelé usazovali kolem tzv. Vitorazské stezky, která směřovala od západu na východ a vznikaly na ní opěrné body vítkovských hradů v Třeboni, Stráži nad Nežárkou, Jindřichově Hradci a Landštejně (Psíková, Ziegler, 2009, s. 6).

Tržiště, ze kterého se postupem doby stalo hlavní treboňské náměstí, bylo na západní i východní straně uzavřeno branami v hradbách z dvojitého valu již od počátku 14. století. Třetí brána byla a dodnes se nachází na jižní straně (Psíková, 2009, s. 32).

Nejstarší pojmenování treboňských náměstí a ulic vznikala z přirozených potřeb obyvatelstva, podle jejich umístění, ať už se jednalo o významné budovy v ulici nebo směr, kterým vedly, např. všechny treboňské brány mají svůj název podle nejbližšího většího města, ke kterému silnice z dané brány vede.

Kolem roku 1280 si obyvatelé nejprve své domy stavěli kolem tržiště. Hlavnímu náměstí se říkalo rynek a nacházelo se mezi zámekem a kostelem. V ulici *Panská*, která vedla od zámku ke kostelu, bydleli bohatí měšťané, na které nezbylo místo v domech na náměstí.

Dnes se ulice jmenuje *Březanova*, podle Václava Březana, kronikáře Petra Voka. V ulici se nacházela i slavná knihovna. Dnes se v místech nachází kavárna. Dále patří do nejstaršího historického centra dvě postranní ulice ve vztahu k náměstí, a to *Školní* a *Rožmberská*. Školní, původně *Kostelní*, dostala název podle školní budovy, která zde byla roku 1550 vystavěna z iniciativy kláštera v prostoru za kostelem u východní zdi hřbitova a oddělovala tak hřbitov od komunikace. Ulice *Rožmberská* se původně jmenovala *Růžová* podle barvy prasat, jelikož se zde prasata prodávala. Mezi *Růžovou* ulicí a zámekem se nacházel *Kozí plácek*. Pojmenování opět vzniklo podle zvířat, která se na trhu prodávala. Náměstíčko dnes nese název *Žižkovo náměstí*.

Názvy treboňských ulic i náměstí byly vždy české. Třeboň si na českém názvosloví vždy zakládala. Důkazem je i Hradecká brána, která dostala pojmenování podle toho, že směrem z ní se dostaneme do Jindřichova Hradce, ale i do Vídně. České město bylo upřednostněno a je tomu tak dodnes. Stejně tak i půdorys města je původní (Informace získané od PhDr. Jiřiny Psíkové, 14. 12. 2022).

V blízkosti osady neexistoval přirozený tok vody, a tak byla uměle přivedena voda z řeky Lužnice, která rozvedená kolem hradeb sloužila jako součást opevnění. Od počátku 17. století až dodnes nese název Zlatá stoka.

Mezi nejstarší písemné prameny patří listina z poloviny 13. století, v níž tehdejší majitel Třeboně Vítek z Klokot (1220–1265) z rodu Vítkovců potvrzuje darování poloviny vsi Presnik cisterciáckému klášteru v rakouském Zwettlu.

Německé pojmenování Třeboně Wittingau se poprvé objevilo roku 1261. Název byl odvozen podle tehdejších majitelů z rodu Vítkovců, bratrů Pelhřima a Ojíře de Witigenove. Roku 1359 byla Třeboň poprvé uvedena s českým názvem (Psíková, Ziegler, 2009, s. 6).

Rožmberkové v roce 1367 v Třeboni založili augustiniánský klášter, a to v areálu s dvojloďným chrámem sv. Jiljí vystavěného na místě staršího kostela, jehož zasvěcení převzal. Místo se stalo významným skriptoriem, kde augustiniáni pečovali o vzdělání a opisovali knihy. Z výzdoby se dodnes dochovaly tři oboustranné desky oltáře od Mistra Třeboňského oltáře, který působil na dvoře císaře Karla IV. Tyto památky patří mezi nejvýznamnější díla gotické evropské deskové malby. Nejkrásnější památkou z doby stavby kláštera je opuková socha Madony, která se dochovala dodnes (Psíková, Ziegler, 2009, s. 7).

Roku 1384 založili Rožmberkové špitál pro nemocné a chudé, o tři roky později vymohli na císaři Karlu IV. právo dovážet z Rakous dva vozy soli týdně, což byla ve středověku velká výsada, kterou ještě v roce 1463 podpořil král Jiří z Poděbrad třetím vozem soli týdně. V polovině 15. století po zklidnění husitského nebezpečí se obnovily staré spory mezi Třeboní a královskými Českými Budějovicemi o cesty a mýto. Spor byl urovnán vydáním privilegia pro třeboňské obyvatelstvo a zároveň od roku 1480 bylo ustanoveno, že všichni formani, kteří pojedou z Českých Budějovic nebo Českého Krumlova do Jindřichova Hradce, musí jet přes Třeboň pod záminkou trestu. Prosperitu města narušovaly války, požáry a morové epidemie (Psíková, Ziegler, 2009, str. 8–9).

V 16. století s sebou renesance přinesla nový životní styl a s ním i novou podobu zámku, o jehož původním vzhledu se nedochovaly žádné písemné ani hmotné prameny. Původně panský dvorec přestavěný na kamenný hrádek, byl poprvé zmíněn roku 1374. (Psíková, 2009, s. 35).

Renesanční období bylo pro Třeboňsko přínosné zakládáním rybníků. Mezi nejvýznamnější rybníkáře oblasti patřili Štěpánek Netolický, Ruthard z Malešova a Jakub Krčín z Jelčan, který na počátku 70. let 16. století započal stavbou nejznámějšího třeboňského rybníku Svět, vzniklého v místech Svinenského předměstí a nesoucího původně název Nevděk (Psíková, 2009, s. 41).

Na počátku 17. století za pobývání Petra Voka dosáhla Třeboň vrcholu v rozvoji města a ekonomické prosperity. Společně se svým kronikářem Václavem Březanem přivezl Petr Vok z Českého Krumlova do Třeboně rozsáhlý soubor knih a výtvarných děl. V 80. letech byla zřízena škola pro všeobecnou vzdělanost místních obyvatel. Prosperitě města učinil konec největší požár v historii Třeboně roku 1781, kdy díky nepozornosti řemeslníků pracujících na kostelní věži za 24 hodin shořelo 71 domů. Požár postihl i radnici, měšťanský pivovar, masné krámy a kostel sv. Jiljí i s klášterem. Zámek zůstal nedotčený (Psíková, Ziegler, 2009, s. 10).

Díky přírodě nezatížené průmyslem, lázním a vlakovému spojení se Třeboň stala pravidelným místem pro odpočinek letních hostů.

Vznik samostatné Československé republiky v roce 1918 s sebou přinesl i nové názvy ulic. Nově vznikly ulice *Husova*, *Táboritská*, *Svobody* nebo *Havlíčková*. Hlavní náměstí bylo pojmenováno *Masarykovo* po novém československém prezidentovi. Brzy po skončení první světové války vznikl u *Budějovické brány* Pomník padlým, přejmenovaný po druhé světové válce na Pomník obětem zla.

V poválečné éře i na Třeboňsku došlo k rozvoji průmyslu. Vznikl zde podnik pro výrobu konfekce Otavan, nová lázeňská budova Aurora, sportovní hala, sídliště, mateřské školky. Tato nová třeboňská oblast se jmenuje *Na Hliníku* podle těžby hlíny; nacházela se zde cihelna.

V roce 1960 byl městu odebrán statut okresního města, ale byl mu udělen statut města lázeňského a historické jádro se stalo městskou památkovou rezervací (Psíková, Ziegler, 2009, s. 30–31, 51); informace získané od orálního svědka PhDr. Jiřiny Psíkové (14. 12. 2022).

6.2 Majitelé Třeboně

Jak již bylo zmíněno, Třeboň podle nejstarších písemných pramenů patřila Vítkovcům, odkud také vznikl její německý název. Od roku 1339 patřila Landštejnům, což je větev příbuzná s Vítkovci. Od roku 1366 až do roku 1611 patřila Třeboň Rožmberkům, kteří měli ve znaku červenou pětilistou růži v bílém poli, která je znakem Třeboně dodnes.

Po smrti Petra Voka, který v Třeboni zemřel jako poslední mužský potomek rodu, panství převzali podle dědické smlouvy Švamberkové. Za třicetileté války se Třeboň dvakrát pokoušel dobýt císařský generál Balthasar Marradas. Třeboň se nakonec v únoru 1622 vzdala jako jedna z posledních bašt. Císařská armáda v Třeboni setrvala až do srpna roku 1624. Bohužel drancování města se nevyhnulo ani zámku a generál Marradas si odvezl přepychové vybavení (obrazy, sochy, nábytek a zbroje) na svůj nově získaný zámek Hluboká. Zkonfiskovaný majetek Švamberků po bitvě na Bílé hoře připadl Habsburkům. Roku 1623 pověřil císař Ferdinand II. Habsburský správou třeboňského panství Viléma Slavatu. Roku 1625 císař panství postoupil svému synovi, pozdějšímu císaři Ferdinandovi III. Habsburskému, v pobělohorském období velmi nekompromisnímu, který si kladl podmínku, že město nesmí ve svých zdech trpět nekatolíky, ani je do nich přijímat. Docházelo k násilné rekatolizaci, neboť drtivá většina obyvatel Třeboně a okolí byla nekatolická (Psíková, Ziegler, 2009, s. 11).

V listopadu roku 1661 do Třeboně přijel její nový majitel Jan Adolf ze Schwarzenbergu. Ten majetek získal dědičně od panovníkova bratra Leopolda Viléma jako uznání za zásluhy ve válkách proti Turkům. Společně s ním na správu panství přišli němečtí úředníci a němčina se prosadila jako úřední jazyk. Avšak obyvatelstvo zůstalo v drtivé většině české. Roku 1787 bylo klášterní panství prodáno Janu Nepomuckému ze Schwarzenbergu, který ho využíval pro kanceláře lesního úřadu (Psíková, Ziegler, 2009, s. 12).

Vzrůstající prestiž rodu Schwarzenbergů vyžadovala vybudování samostatné hrobky. Stojí uprostřed anglického parku a je postavena v novogotickém stylu; návrh pochází od vídeňského architekta Friedricha Schmidta. Stavitelem byl Damasius Deworetzky společně s místním stavitelem Karlem Kühnelem. Stavba probíhala v letech 1874–1877 (Psíková, 2009, s. 49).

Ve 20. letech 20. století proběhla pozemková reforma a Schwarzenbergům byla vyvlastněna podstatná část jejich třeboňského panství. Zbyla jim pouze budova zámku, která navíc v letních měsících sloužila jako hotel. Během druhé světové války si zámek zabralo gestapo a škola nacistického letectva. Po skončení války byl v roce 1947 zámek zestátněn (<https://www.zamek-trebon.cz/cs/o-zamku/historie-zamku>, 16. 10. 2023).

7 19. století – konec 1. světové války

Na počátku národního obrození byl založen sbor divadelních ochotníků, kteří hráli na zámku od roku 1797. Vlastní divadlo, které v Třeboni existuje dodnes, bylo otevřeno v roce 1833. O podporu divadla se zasloužil Josef Kajetán Tyl, podle nějž divadlo nese i svůj název. Tylovo jméno nese v Třeboni i jedna z ulic, ve které stojí zahradní domek, kde se Tyl i se svou rodinou ubytoval během svého pobytu ve městě (Psíková, Ziegler, 2009, s. 16).

V polovině 19. století se Třeboň stala okresním městem i sídlem okresního soudu, rozvíjelo se školství, do Třeboně přijel první vlak a vznikl sbor dobrovolných hasičů i pěvecký sbor Pěslav, který působí v Třeboni dodnes a jehož členem byl i Antonín Dvořák. O několik let později se z Vodňanska do Třeboně přestěhoval s rodinou učitel Václav Hucek, který vymyslel, jak využít bohaté zdroje rašeliny k léčebným účelům. Podle plánu dcery Berty vystavěl u Zlaté stoky lázně. Byly otevřeny v květnu 1883 a fungují dodnes pod názvem *Bertiny lázně*. V době jejich vzniku rašelinu poskytl zdarma ze svých lesů Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu. Lázeňství se stalo klíčovým odvětvím pro rozvoj města (Psíková, Ziegler, 2009, s. 19).

Mezi lety 1906–1910 došlo k úpravě prostoru mezi tehdy novými školami a vznikl zde městský park, ve kterém více než půl století byly provozovány tenisové kurty.

V roce 1909 byla na Kopečku vystavěna Vodárenská věž, která se od té doby stala dominantou města. Od téhož roku se začalo s dlážděním ulic.

Tyršovo cvičiště, které je stále oblíbeným místem k provozování sportovních výkonů, vzniklo v roce 1924 (Psíková, Ziegler, 2009, s. 50).

8 Období první republiky

8.1 Třeboň I

Zlom v názvosloví se projevil v roce 1918 se vznikem republiky. Důraz byl kladen na projev vlastenectví. Nejvíce se čerpalo z husitské tematiky, např. ulice *Táboritská*, anebo z Jiráskových *Starých pověstí českých*, např. ulice *Jiráskova*, *Krokova*, *Libušina*. Dále vzniklo např. pojmenování ulic *Tylova* nebo *Boženy Němcové*. V názvech ulic, které jsou pojmenované po ženách, se užívá celého jména, tj. jména i příjmení.

V Třeboni se hlavnímu náměstí říkalo Velké, které bylo po vzniku republiky přejmenováno na *Masarykovo* náměstí. Malé náměstí dostalo název *Palackého* náměstí (Informace získané od PhDr. Jiřiny Psíkové 14. 12. 2022).

Okrašlovací spolek se v zápisu ze schůze z roku 1919 zmiňoval o návrzích pana Hadače na eventuální nové označení ulic, náměstí a sadů, ale byly odloženy na pozdější dobu. Vzhledem k tomu, že Okrašlovací spolek v krátké době zanikl, nenašla jsem další informace, které by přinášely něco více o změně názvů ulic (SOKA JH, Záписы ze schůzí – Okrašlovací spolek Třeboň, kniha 1).

Na základě dokumentu *Sčítání lidu v Třeboni* z roku 1921 jsem zjistila, že v historickém centru, tedy v městské části zvané Třeboň I, se nacházelo v období první republiky celkem 15 ulic. V současné době se v historickém centru nachází celkem 14 ulic. Ulice, které se v současné Třeboni již nevyskytují, jsou ulice *Klášter* a *Na Prádle*. Ulice *Klášter* zahrnovala konkrétní stavbu kláštera při kostele sv. Jiljí, která byla v Sčítání uváděna pod popisným číslem 25, dnes je součástí ulice *Husovy*. Ulice *Na Prádle* zahrnovala pouze domy číslo popisné 25 a 26. Tyto domy jsou v dnešní době v *Hradební ulici*, kterou vede *Zlatá stoka*. Na pravém břehu *Zlaté stoky* se nachází *Tylova* ulice. Domy, které dříve stály v ulici *Na Prádle*, stojí na levém břehu.

Ulice, která se dnes jmenuje *Dukelská* a vede z *Masarykova náměstí* směrem k Jindřichovu Hradci, se v době první republiky jmenovala *Legionářská třída*. V domě číslo popisné 27 majitele Pešiny, který vedl řeznictví, se vyskytovalo několik obyvatel ruské národnosti, mezi kterými byl např. učitel nebo medik.

Ostatních 12 ulic má shodné názvy s těmi dnešními. Hlavní třeboňské náměstí se stejně jako dnes jmenovalo *Masarykovo*, směrem ke kostelu sv. Jiljí severním směrem vedla ulice *Březanova*, dále třeboňské náměstí stejně jako dnes směrem na jih lemovala ulice *Husova*, ze které na hlavní náměstí vede úzká ulička *Masné krámy*, a obrys náměstí uzavírala ulice

Rožmberská a *Žižkovo náměstí*, přes které se dostaneme zpět na hlavní náměstí. Na *Žižkově náměstí* v domě číslo popisné 52 bydlela židovská rodina Leopolda Steina.

Směrem z *Žižkova náměstí* k zámku stejně jako dnes vedla ulice *Krčínova*. Směrem na Nové Hrady se nacházelo *Trocnovské náměstí*. Z *Krčínovy* ulice se dostaneme přímo na nádvoří zámku a dále do ulice *Zámek*. V roce 1921 zámek obýval Jan Schwarzenberg se svými dcerami Marií a Terezií. Mimo početného služebnictva na zámku v té době pobývala i francouzská vychovatelka Jana Crenzotová. Zámecké zahrady lemovaly ulice *Zámek – zahrada* a *Zámek – valy* (SOA Třeboň, digiarchiv, karton 1715).

8.2 Třeboň II

Ohledně seznamu ulic, které se týkají městské části Třeboň II, jsem z dokumentu o sčítání lidu z roku 1921 zjistila, že v této oblasti bylo celkem 49 ulic. Okolí historické části Třeboně nebylo ještě zdaleka tak hustě osídleno jako je tomu dnes. Některá místa uvedená ve sčítání neměla samostatný název ulice, ale místo se nazývalo pouze podle příslušného objektu, který se v místě nacházel. Jednalo se zpravidla o opuštěné místo nebo místo, kde se nacházel jediný objekt, a v okolí se rozkládala nezastavěná plocha, proto prozatím nebylo pojmenováno. Mezi takováto místa patřila následující: *Kasárna - sirotčinec*, *Hliník č. o. 104*, *Příkopský mlýn č. o. 222*, *Kasárna Pěšáků (rybářství) č. o. 224*, *Parní pila č. o. 226*, *Dřevnice č. o. 227*, *Schwarzenberkův bývalý parní mlýn č. o. 229*, *Nové sádky č. o. 230*, *Na parním mlýně č. o. 233*, *Zavadilka č. o. 234*, *Obecné sádky č. o. 236*, *Opatovický mlýn č. o. 237*, *Staré sádky*, *Prátr č. o. 239*, *Hradeček č. o. 240*, *Na Hradečku č. o. 241*, *Na Kopečku č. o. 242*, *Na Zastávce č. o. 257*, *Nádraží č. o. 258*, *U Pivováře č. o. 260*, *Bývalá parní pekárna č. o. 262*, *Pod Kopečkem č. o. 264*— zde se nacházela neobydlená továrna na obaly, *U zastávky č. o. 291*, *Mýtní domek č. o. 298*, *Jatky č. o. 311*, *Hliník č. o. 312*, *Jindřichohradecká č. o. 316*, Zahradní domek v bývalé vojenské zahradě (bez čísla), domov na hřišti (bez čísla), Vojenská střelnice (bez čísla).

Opatovický mlýn byl poprvé zmíněn roku 1366 (<https://www.nacestu.cz/clanky-obsah/historicky-mlyn-ktery-nyni-slouzi-vede>, 11. 2. 2024).

Na třeboňském předměstí se dále nacházel *Nový Dvůr*. Tento statek je na mapách Třeboně patrný již v roce 1699 (<https://digi.ceskearchivy.cz/540003/1>, 11. 2. 2024). Ve 20. letech 20. století byl majitelem Jan Schwarzenberg. Jednalo se o velkostatek, kde žila celá řada zemědělců, čeledínů, děveček nebo kočích. Dnes se ulice, která vede kolem *Nového Dvora*, jmenuje *Jiráskova*.

Mezi ulice, které jsou zmiňovány ve Sčítání v roce 1921, patří tyto: *Tylova, Sokolská třída, Svatopluka Čecha, Palackého náměstí, Svobody, Táboritská, Daskabát, Štítného, Přemyslova, Nerudova, Budovcova, Havlíčkova, Chelčického, Vrchlického, Sv. Víta, Třebízského* (SOA Třeboň, digiarchiv, karton 1715 č. p. 1-129, 1716 č. p. 130–240, 1716 č. p. 241–366).

Na mapě z roku 1928 směrem od jihu na sever jsou dále znázorněny tyto ulice: *Novohradská, U Barbory, Jeronýmova, Riegrova, Rašínova, Švehlova, Kramářova, Klofáčova, Libušina, Jablonského a Jiráskova*. (<https://digi.ceskearchivy.cz/541863/1/3323/3022/150/0>, 11. 2. 2024)

S většinou názvů se v Třeboni setkáme i dnes. Ulice *Švehlova* se jmenovala ulice *Na Sadech*, *Rašínova* ulice se dnes nazývá *Seifertova* a slepá ulice *Kramářova* je dnes ulicí *Lidickou*.

Ulice *Jablonského* byla pojmenována podle Karla Evžena Tupého, obrozeneckého básníka, který jako katolický kněz přijal jméno Boleslav Jablonský. Studoval gymnázium v Jindřichově Hradci. Ve své době byl velice oblíbený, psal milostné a vlastenecké básně. Na rozdíl od Karla Hynka Máchy se dočkal uznání již za svého života (Text na základě orálního svědka PhDr. Jiřiny Psíkové, 14. 12. 2022).

9 Období okupace – 30. a 40. léta 20. století

Roku 1931 začala třeboňská obec s budováním silničního úseku po Světské hrázi. Ulice nese název *Na Hrázi* (SOkA JH, OÚ Třeboň, kniha 4).

8. září 1939 napsal Dr. Jílek za ministra všem zemským a okresním úřadům, magistrátu hl. města Prahy a vládním komisařům města Brna a Olomouce následující sdělení: *„Ministerstvo vnitra podle výnosu říšského protektora ze dne 26. srpna 1939, č. 2a-8052 sděluje, že přejmenování ulic a náměstí /nikoliv však pouhý překlad těchto názvů/ vyžaduje v každém případě souhlasu říšského protektora. Pokud došlo k takovým přejmenováním od 15. března 1939 až dosud jest třeba vyžádati si dodatečného schválení říšského protektora. Všem úřadům se ukládá, aby se těmito zásadami řídily. Připomíná se, že je třeba při vyřizování této agendy zachovávatí instanční postup. Okresní úřady necht' o tom ihned vyrozumí obce svého obvodu.“*

Na Ministerstvu vnitra byl Dr. Jílkem 5. října 1939 vyhotoven spis Pojmenování ulic a veřejných míst jménem státního presidenta, který obsahoval následující sdělení: *„Kancelář státního presidenta sdělila ministerstvu vnitra dopisem ze dne 26. září 1939, č. D 5910/39, že pan president si zásadně nepřeje, aby jeho jménem byly označovány ulice a veřejná místa. Ministerstvo proto žádá, aby tamní úřad vhodně působil k tomu, by návrhy toho druhu nebyly dávány na pořad jednání obecního zastupitelstva.“*

9. prosince 1939 byl v Praze na Ministerstvu vnitra Dr. Jílkem za ministra sepsán oběžník všem okresním úřadům, který obsahoval tuto zprávu: *„Ministerstvo vnitra žádá, aby mu byla obratem pošty podána zpráva o tom, co bylo v tamním obvodě zařízení ohledně odstranění nevhodných a dnešním státoprávním poměrům neodpovídajícím názvům ulic a veřejných míst.“*

12. prosince sepsal okresní hejtman Ministerstvu vnitra v Praze odpověď o tom, že ve zdejší okrese nebyly žádné nevhodné a dnešním státoprávním poměrům neodpovídající názvy ulic a veřejných míst.

První lednový týden roku 1940 bylo všem starostům rozesláno oznámení od vrchního rady politické správy pana JUDr. Tichého o tom, která pojmenování ulic, náměstí a sadů se považují za nepřipustná. Na vyřízení měly všechny obce pouze jeden týden s tím, že pokud v uvedenou dobu nebude zpráva u zdejšího úřadu, bude vyslán trestní posel na náklady obce. Celé prohlášení přišlo v českém i německém jazyce a za nepřipustná se považovala všechna pojmenování podle českých emigrovaných politiků, židů, svobodných zednářů a reprezentantů

marxistického světového názoru. Jako příklad nepřijatelného pojmenování byly uvedeny ulice Benešova nebo Wilsonova.

V dalším bodě se za nepřijatelná považovala pojmenování vztahující se k revoluci nebo české legii.

Požadavek byl, že pokud se v dané obci nacházejí ulice a náměstí s takovýmto pojmenováním, musejí být přejmenované. Pro přejmenování byla uvedena stará místní jména, jména z místních dějin a jména význačných umělců.

Starosta Třeboně následně poslal zprávu 13. ledna 1940 okresnímu úřadu v Třeboni: „*K tamnímu shora cit. oběžníku ze dne 7/I. 1940 předkládám seznam jmen všech ulic, náměstí a sadů a jeden výkaz s návrhem na přejmenování ulic, jichž jména musí se považovati za nepřijatelná.*“

V přiloženém seznamu ulic a náměstí v Třeboni se nacházely tyto názvy:

Třeboň I

Masarykovo náměstí, Žižkovo náměstí, Trocnovské náměstí, Březanova ul., Husova ul., Rožmberská ul., Tylova ul., Hradební ulička, Na prádle, Masné krámy, Třída legií.

Třeboň II

Palackého náměstí, Švehlova ul., Jiráskova tř., Sokolská tř., Ulice Svatopluka Čecha, Vrchlického ul., Ulice Svobody, Táboritská ul., Daskabát, Na rybníčku, Štítného ul., Hliník, Přemyslova ul., Nerudova ul., Budovcova ul., Štolbova ul., Havlíčkova ul., Chelčického ul., Novohradská ul., Sádecká ul., Hradeček, Na Kopečku, Kopeček, Pod Kopečkem, U Víta, Nádražní ul., U Barborky, U hrnčírny, Na chmelnici, Třebízského ul., Rašínova tř., U Petra a Pavla, Kramářova ul., Klofáčova ul., Jablonského ul., Libušina ul., Riegrova ul., Jeronýmova, Krokova, U cihelny, U sv. Trojice, Tyršova ul., Komenského sady.

Názvy *Třída legií* a *Ulice Svobody* byly vybrány jako nepřijatelné a byly napsány v seznamu pro nové pojmenování, kde byly uvedeny i jejich dřívější názvy, kterými byly *Jindřichohradecká třída* pro ulici *Třída legií* a *Budějovická ul.* pro *Ulici Svobody*. Oba dřívější názvy byly použity i jako návrhy pro pojmenování nové, což bylo uvedeno i v krátkém odůvodnění výběru nového názvu. (SOA Jindřichův Hradec, Okresní národní výbor Třeboň, Veřejná prostranství, přejmenování ulic 1939–1941, inv. č. 1579 II/2, karton č. 203).

O tomto rozhodnutí byla veřejnost informována v časopise *Jihočeský obzor*, který vycházel od roku 1907 do roku 1940. Informace byla zmíněna v posledním čísle časopisu z ledna 1940, následně byl časopis režimem zakázán. Informace byla podána tak, že městská rada v Třeboni rozhodla přejmenovat *Třidu legií* na *Třidu jindřichohradeckou* a ulice *Svobody* byla přejmenována na *Ulici budějovickou* (Jihočeský obzor, č. 1/1940).

Z dokumentu městského policejního úřadu z prosince 1941 je dostupný nový seznam ulic města Třeboně. Dokument obsahuje starý název ulice, náměstí a bran a nové pojmenování v českém, ale i v německém jazyce. Seznam celkem obsahuje 59 položek. Některá nová pojmenování se vracela k původním, např. ulice *Březanova* byla přejmenována opět na *Panskou* ulici, ulice *Husova* na *Školní* nebo *Rožmberská* na *Růžovou*. V následující tabulce zaznamenávám pouze názvy nové, které byly změněny:

Starý název	Nový český název	Německý název
Březanova	Panská	Herrengasse
Budovcova	Malá ulice	Kleingasse
Havlíčková	Křížová ulice	Kreuzgasse
Hradební	Na Hradbách	Schangasse
Husova	Školní	Schulgasse
Chelčického	Zahradní	Gartengasse
Jiráskova třída	Smetanova ulice	Smetanagasse
Jeronýmova ulice	Dvořáková ulice	Dvořákgasse
Kramářova	Nová	Neugasse
Klofáčova	Bethovenova	Bethovengasse
Krokova	–	Werner Mölders – gasse
Libušina	–	Günther Priesen - gasse
Masarykovo náměstí	Hlavní náměstí	Hauptplatz
Mastné krámy	Masné krámy	Fleischbänke
Nerudova	Jánská	Johanesgasse
Palatského náměstí	Kasárenské náměstí	Wermahtplatz
Rašínova třída	Švehlova ulice	Švehlagasse

Rožmberská	Růžová	Rosengasse
Sokolská	Rožmberská	Rosenberggasse
Sv. Čecha	Klášterní	Klostergasse
Svobody	Budějovická	Budweiser – Strasse
Štítného	Polní	Feldgasse
Švehlova	Gymnasiální	Gymnasiumgasse
Táboritská	Lomnická třída	Lomnitzer Strasse
Trocnovského náměstí	Pivovarské náměstí	Brauhaus Platz
Tylova	Lázeňská	Badgasse
Tyršova	Mozartova	Mozartgasse
Vrchlického	Udetova	Udetgasse
Žižkovo náměstí	Malé náměstí	Kleineplatz
Štolbova	Malá	Kleingasse
Legií třída	Jindřichohradecká	Neuhauser Strasse
Troníčková brána	Temná brána	Finsteres Tor
Novohradská brána	Jindřichohradecká brána	Neuhauser Tor
Svinenská brána	Svinská brána	Schweinitzser Tor
Přemyslova	Světská	Weltteichgasse

Ulice, které zůstaly nezměněny: *Daskabát, Hliník, Hrádeček, Jablonského, Krčínova, Nádražní třída, Na Valech, Na Kopečku, Na rybníčku, Na prádle, Na chmelnici, Novohradská, Pod kopečkem, Riegrova, Sádecká, Třebízského, U Barborky, U cihelny, U hrncírny, U sv. Petra a Pavla, U sv. Trojice, U sv. Víta, Petra Voka a Budějovická brána* (Městský policejní úřad v Třeboni, k. č. 204, příloha 1, č. jedn. 2441).

10 Období po roce 1948–50. léta 20. století

Hlavní náměstí bylo roku 1948 přejmenováno na *Náměstí Julia Fučíka* (informace od orálního svědka PhDr. Jiřiny Psíkové).

11 60. a 70. léta 20. století

V retrospektivních zápisech do kroniky mezi lety 1945–1980 jsou zachyceny především změny, které na Třeboňsku probíhaly za vlády Komunistické strany. V souvislosti s urbanonymií došlo k rozšíření území Třeboně a především k nárůstu pracovních míst a bytů. Byla vystavěna velkovýkrmna Gigant, oděvní podnik Otavan, lázně Aurora, rozrůstala se sídlištní výstavba, vznikl silniční obchvat.

Výstavba textilní továrny Otavan započala již v roce 1948. Nacházela se v bezprostřední blízkosti třeboňského nádraží. Ulice, která se různě klikatí celou oblastí kolem nádraží a továrny Otavan dodnes nese název *Nádražní*.

V roce 1949 vznikl nápad vybudovat na Třeboňsku velkovýrobnu, která by sloužila jako vzor ostatním chovatelům prasat, ale především všem zemědělským družstvům v rámci přestavby socialistické vesnice. Velkovýkrmna prasat Gigant se nacházela severně od centra Třeboně. Dnes se na území nachází *Sídliště Gigant*, ke kterému vede ulice *Pražská*, která, jak už název napovídá, vede směrem na sever na Prahu. Toto pojmenování nese od roku 1994 (*Třeboňský svět*, 1994, s. 2).

V lednu roku 1957 bylo v Třeboni zřízeno ředitelství Třeboňských lázní. K již existujícím *Bertiným lázním*, které v Třeboni fungují od roku 1882, se přidal v roce 1959 lázeňský komplex *Aurora*, který se nachází v bezprostřední blízkosti rybníka *Svět* a byl dokončen v roce 1964. K lázním náleží také rozlehlý *Lázeňský park*, který je velmi oblíbený jak u domácích obyvatel, ta u lázeňských hostů, neboť je z něj krásný romantický výhled na rybník *Svět*. Celý lázeňský komplex je neustále renovován a jsou k němu přistavována nová křídla. Poslední rozšíření proběhlo v roce 2023. K lázním se dostaneme *Lázeňskou* ulicí a přímo kolem lázní vede ulice *Aurora*.

Celá jihozápadní oblast Třeboně se začala postupně zastavovat. V roce 1977 byla zahájena výstavba bytů v prostoru *Palackého* náměstí, kde vzniklo sídliště *Hliník* (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1977, č. 1). Jak jsem již psala název byl odvozen podle hlíny, která se

v místech těžila na výrobu cihel. Nové výstavbě ustoupily budovy, které sem byly přemístěny ze *Svinenského* předměstí v době, kdy Jakub Krčín začal s budováním rybníku Svět. V roce 1979 zde byl postaven první sedmipodlažní panelový dům. Celkem zde bylo do roku 1980 vystavěno 7 panelových domů, mateřská škola, jesle a moderní prodejny. Mateřská škola Na kopečku byla rozšířena o 30 míst (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1980, č. 9).

V roce 1979 byla dokončena výstavba bytových objektů v ulici *Daskabát*, dále vznikla rodinná zástavba v ulicích *Mlýnská* a *9. května*.

Před lázeňským komplexem Aurora se nachází třeboňská sportovní hala, která byla zkolaudována roku 1985 (SOKa Jindřichův Hradec, Retrospektivní zápis do kroniky od roku 1945–1980, digiarchiv, 12. 2. 2024). K hale náleží i parkoviště, které bylo dokončeno v únoru 1981. Od stejného roku jsou součástí i tenisové kurty, které zde vznikly jako náhrada za kurty v Komenského sadech. Kolem sportovního komplexu vede ulice *Lázeňská* (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1981, č. 2).

V březnovém čísle roku 1983 třeboňský časopis informoval o dostavbě křižovatky *U Trojice* v *Jiráskově* ulici (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1983, č. 3).

12 Období po roce 1989

Listopadová revoluce v roce 1989 měla dopad na pojmenování ulic a hlavního náměstí i v Třeboni.

Hlavní náměstí neslo název *Julia Fučíka*. Dále se zde vyskytovaly následující názvy ulic, které odrážely spojitost s minulým režimem a byly po listopadové revoluci v následujících letech změněny: *Gottwaldova*, *Leninova*, *9. května*, *Pionýrů*, *Zápotockého* a *Koněvova*.

Krátce po novém roce 1990 byla z iniciativy občanů Občanského fóra zorganizována anketa, ve které se měli občané Třeboně bydlící v dané ulici vyjádřit k přejmenování těchto ulic a náměstí: náměstí *Julia Fučíka*, ulice *Gottwaldova* a ulice *Leninova*.

Náměstí *Julia Fučíka* bylo přejmenováno zpět na původní název, tedy na náměstí *Masarykovo*. Pro tento návrh hlasovalo celkem 89 občanů bydlících na náměstí. Jako druhé se v anketě objevilo pojmenování náměstí *Štěpánka Netolického*, pro které hlasovalo celkem 28 občanů. Po jednom hlasu dostalo náměstí *Petra Voka* a *Velké náměstí*, jeden občan byl pro zachování názvu náměstí *Julia Fučíka*. Nicméně busta Julia Fučíka na budově radnice byla odstraněna až 3. července 1990.

Ulice *Gottwaldova* byla přejmenována na ulici *Na Sadech*, kde sídlí základní škola a gymnázium a přímo naproti se nachází park Komenského sady. Pro tento návrh bylo celkem 5 občanů a po jednom hlase získaly návrhy *Školní* a *Studentská*. Pro zachování názvu *Gottwaldova* nebyl nikdo.

Leninova ulice byla přejmenována na *Seifertovu* ulici. Pro tento název bylo celkem 53 občanů žijících v dané ulici, 5 z nich bylo pro název *Rašínova* a jeden člověk byl pro zachování názvu ulice *Leninova*, jeden člověk se nevyjádřil (*Třeboňský svět*, 1990, s. 1).

K dalším změnám bylo možné přistoupit až po volbách, které proběhly v roce 1992, a až v lednu 1993 byly změněny názvy těchto ulic: *Koněvova*, *Pionýrů*, *Zápotockého* a *9. května*.

Vyhláška o přejmenování ulic informovala o změně názvu z ulice *Koněvova* na nový název ulice *Budějovická*. Tato ulice vede směrem na České Budějovice, ale nejedná se o hlavní spádovou cestu, ulice je slepá a končí v rodinné zástavbě.

Ulice *Pionýrů* dostala nový název *Polní*.

Ulice *Zápotockého* byla přejmenována na ulici *Ořechovou*.

Ulice *9. května* dostala nový název *Lesní*.

V Třeboni vznikl i nový honorifikační název podle politika Václava Klofáče, a to ulice *Klofáčova* namísto názvu *Národních žní*.

Vyhláška ale obsahovala i nově vzniklé ulice, které byly v té době dvě. První z nich byla ulice *Souběžná*, která vznikla z domů s čísly popisnými 667, 797, 1044, 798, 799 a 800 v ulici *Táboritská*. Druhou byla tehdy nově vznikající ulice se stavbami a novostavbami rodinných domků počínající u prodejny *Na Kopečku* a vyústující do ulice *Lesní*, která dostala název *Zahradní* (*Třeboňský svět*, 1993, s. 2).

V březnu roku 1994 informovala městská rada o schválení přejmenování a doplnění názvů ulic. Jednalo se o dosud nepojmenovanou část ulice od křižovatky s ulicemi *Budovcova* a *Světská hráz* až k hotelu Svět, která byla pojmenována *U Světa*.

Nový název ulice *Lázeňská* dostala dosud nepojmenovaná ulice, která vede od hotelu Svět, kolem hotelu Regent a kolem sportovní haly až k ulici *Svobody*.

Část ulice *Boženy Němcové* od křižovatky s ulicí *Třebízského* až po začátek ulice *Budějovická* byla přejmenována pouze na ulice *Budějovická*.

Do té doby nepojmenovaná ulice vedoucí od státní silnice směrem na Prahu po křižovatku s ulicí *Za Nádražím* dostala název *Rybářská* vzhledem k tomu, že se v lokalitě nachází Rybářství.

Ulice od křižovatky s ulicí *Svobody* kolem autobusového nádraží k nově pojmenované ulici *U Světa* byla nazvána *Sportovní*.

A jako poslední v tomto měsíci dostala název ulice *Pražská*, která vede od křižovatky *U Trojice* směrem na Prahu (*Třeboňský svět*, 1994, s. 2).

O měsíc později, tedy v dubnu 1994, městská rada odsouhlasila změnu pomníku u 1. základní školy v Sokolské ulici, který nese název *Obětem zla*. Byl vyměněn starý nápis *Lidé bděte* za nový se zněním *Utrpením ke svobodě* (*Třeboňský svět*, 1994, s. 2).

Nově vzniklá ulice *U Francouzů* byla městskou radou schválena 13. listopadu 1996 (*Třeboňský svět*, 1996, s. 2). Ulice nese název podle francouzských vojáků, kteří v Třeboni zemřeli ve vojenském klášteře během války o rakouské dědictví v roce 1742 (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1985, s. 4).

V únoru 2000 vznikla nová ulice *Líbalova*. Městské radě byl předložen návrh v říjnu 1999. Jednalo se o nově vzniklou ulici výstavbou rodinných domů v lokalitě za ulicí *Daskabát*. Návrh pojmenování byl podle význačné osobnosti veřejného života – akademického malíře Františka Líbalova (*Třeboňský svět*, 2000, s. 2).

V lednu 2009 schválili zastupitelé města název nové ulice *Krátká*. Jedná se o ulici navazující na ulici *Líbalovu* v nové rodinné zástavbě. Zastupitelé vybírali celkem z pěti návrhů: *Západní*, *Průběžná*, *Štěpánka Netolického*, *Petra Voka* a *Krátká*. Sám starosta města dr. Jan Váňa výběr zhodnotil slovy: „Ulice je opravdu krátká, a tak se také bude jmenovat.“ (*Třeboňský svět*, 2009, s. 2).

K dalšímu novému pojmenování došlo v prosinci 2011, kdy vznikly dvě nové ulice v nové zástavbě, a to ulice *Jiřího Havlise* a *Veslařská* (*Třeboňský svět*, 2011, s. 3).

V létě 2018 byla na *Památník obětem zla* před Základní školou *Sokolská* připsána dvě jména. Jde o Hildu Kohnovou a Alfreda Kohna, treboňské rodáky, kteří byli deportováni do Osvětimi a válku nepřežili. Celkem je na desce vyryto 80 jmen, v 8 případech se jedná o civilní oběti (*Třeboňský svět*, 2018, s. 5).

Na jaře 2019 byla pojmenována nová ulice navazující na ulici *Daskabát* v nové zástavbě. Ulice byla pojmenována po významném bývalém vědeckém pracovníkovi Mikrobiologického ústavu RNDr. Jiřím Bartošovi, CSc., jako ulice *Dana Bartoše*. Dan byla skautská přezdívka Jiřího Bartoše. V 60. letech v Třeboni zakládal moderní výzkum řas a sinic a byl zde i vůdčí osobností skautského oddílu a přispěl k jeho rozvoji (*Třeboňský svět*, 2019, s. 4).

Na počátku roku 2022 zastupitelstvo schválilo název ulice *Kubičkova* v nové zástavbě. Ulice navazuje na ulici *Daskabát* (*Třeboňský svět*, 2022, s. 3). Jiří Kubička byl český lékař a mykolog, který se především v Třeboni zasloužil o rozvoj lázeňství (https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Kubi%C4%8Dka, poslední přístup: 11. 2. 2024).

13 Návrh na další jména ulic v Třeboni

Manželé Jiřina a Jaroslav Psíkovi na podzim roku 2021 sestavili seznam jmen ulic, které by se v Třeboni mohly objevit. Paní PhDr. Jiřina Psíková je treboňskou historičkou a působila jako ředitelka SOA v Třeboni, stejně tak její manžel PhDr. Jaroslav Psík je úzce spjat s Třeboňskem. Působil zde jako vedoucí redakčního kolektivu treboňského měsíčníku *Třeboňský svět*, dříve vydávaný pod názvem *Třeboňský zpravodaj*. Vykonával zde i funkci ředitele gymnázia.

Mezi navrhované ulice patří následující názvy: *Nerudova*, *Volfova*, *Kojanova*, *Huckova*, *Niny Bonhardové*, *Štěpánka Netolického* a *Rutharda z Malešova*.

Ulici *Nerudovu* odůvodnili manželé faktem, že přední český básník a spisovatel Jan Neruda měl v Třeboni ulici na předměstí za nynějším penzionem Maxim. Ulice však zanikla v 70. letech 20. století zbořením původní zástavby a výstavbou panelového sídliště *Hliník*.

Jan Kojan žil rovněž v 1. pol. 19. století a jako malíř a sochař se inspiroval treboňskou krajinou rybníků.

Mezi významné treboňské osobnosti patří bezpochyby zakladatel *Bertiných lázní* Václav Hucek (1820–1892).

Spisovatelka historických románů situovaných na Třeboňsko Nina Bonhardová žila ve 20. století. Mezi její nejznámější romány patří *Tanec rabů* a *Polyxena*. Byla zakladatelkou dámského časopisu *Vlasta*. Žila střídavě v Praze a v Třeboni, nicméně je pochována na treboňském hřbitově u sv. Alžběty.

Josef Štěpánek Netolický (asi 1460–1538/9) byl stavitelem Zlaté stoky a rybníků na Třeboňsku. Stavitelem rybníků byl i Ruthard z Malešova (Záznamy poskytnuté od PhDr. Jiřiny Psíkové).

14 Parky v Třeboni

V Třeboni se nacházejí tři parky.

14.1 Zámecký park

Zámecký park se nachází v přímé blízkosti treboňského zámku a je oplocený. Rozprostírá se mezi dalším parkem *Komenského sady* a rybníkem *Svět*. Zámecký park původně nesl název Panská zahrada. Tento název se objevoval ještě v roce 1974 (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1974, č. 3). O dva roky později se v tisku objevoval již název Zámecká zahrada (*Třeboňský kulturní zpravodaj*, 1976, č. 2). Nejstarší je část u Budějovické brány směrem ke Sokolské ulici.

Byl založen roku 1602 Petrem Vokem, poté, co se do Třeboně nastěhoval. Původně sloužil jako renesanční zahrada, ale svou tvář během staletí měnil podle požadavků doby. Močál v těchto místech byl zavezen a došlo i k odvodňování pomocí několika stok. V nejstarších místech u Sokolské ulice si Petr Vok nechal vystavět veliký a nákladně vybavený dřevěný altán, který se stal centrem zahradních slavností v době renesance.

Po smrti Petra Voka zahradu využívali i jeho dědicové Švamberkové, kteří v parku chovali labutě, jelikož byly v jejich erbovním znaku.

Nicméně během českého stavovského povstání nebyl park nijak udržován a pustl. Po nějaké době zde byla vysázena pouze užitková zelenina a ovoce. Teprve až za rodu Schwarzenbergů od 17. století se parku dostalo opět pozornosti a péče. (<https://www.zamek-trebon.cz/cs/o-zamku/zamecky-park>, 2. 2. 2024)

Zeleninová a okrasná zahrada byla ve druhé polovině 19. století přeměněna na anglický park (Psíková, 2009, s. 44).

V době, kdy veškerý majetek rodu Schwarzenbergů propadl československému státu zde bylo dokonce fotbalové hřiště.

Od 2. poloviny 20. století má podobu městského parku. Poslední rekonstrukce parku probíhala v letech 2019–2020 (<https://www.zamek-trebon.cz/cs/o-zamku/historie-zamku>, 2. 2. 2024).

14.2 Komenského sady

Mezi let 1906–1910 byl prostor mezi školami upraven na městský park, ve kterém se více než půl století nacházely tenisově kurty. V roce 1916 byl oficiálně založen park u škol jako *Sady císaře Františka Josefa*, které byly v roce 1919 přejmenovány na *Komenského sady* (Výklad vznikl na základě komunikace s archivářkou Mgr. Blankou Čechovou, PhD.).

14.3 Lázeňský park

Kolem lázeňského komplexu *Aurora* se směrem k severní hrázi rybníku *Svět* rozprostírá *Lázeňský park*. Návštěvníci si zde mohou zahrát golf a jednou z možností, jak se do parku dostat je cesta vláčkem Třeboňáčkem. V parku se nachází zajímavé pískovcové sousoší s kašnou, která symbolizuje vodní procedury třeboňského lázeňství. Parkem prochází i naučná turistická a cyklistická stezka *Cesta kolem světa*, která je dlouhá 11 kilometrů. V roce 2000 do parku přibyla dřevěná sousoší např. *Afrodité*, *Poseidon*, *David* nebo *Smutný anděl* od litevského sochaře (<https://www.pamatkovykatolog.cz/lazne-aurora-11158627>, 13. 4. 2024).

15 Třeboňské brány

Do historického centra Třeboně se dá dostat třemi branami, které byly v minulosti součástí středověkého opevnění. Výjimku tvoří *Svinenská brána*, která je součástí vnitřního opevnění.

15.1 Budějovická brána

Pokud se do Třeboně dostanete z Českých Budějovic, tedy ze západní strany, projede podél zámeckého parku a jako první se v historickém centru setkáte se v s *Budějovickou branou*. Na jejím místě původně stála *Nová Břilická brána*. Název nesla podle nejbližší vesnice u Třeboně, Břilice. V letech 1609–1610 *Budějovickou branu* vybudovali stavitelé Dominik Cometa z Eckthurnu a Jan Lukan. Brána byla původně součástí Dlouhé zámecké chodby, kterou završovala. Chodba byla dlouhá 100 metrů a spojovala třeboňský zámek jak s branou, tak s kůrem třeboňského kostela sv. Jiljí a augustiniánského kláštera. Dlouhou chodbu dodnes využívá Státní oblastní archiv v Třeboni.

Před Budějovickou branou vznikla v letech 1895–1898 školní budova, ve které se dnes nachází základní škola. Původně se jednalo o střední školu pouze pro chlapecké žáky. Od roku 1921 ji směly navštěvovat i dívky. Brzy po skončení první světové války před školou vznikl padlým se sochařskou výzdobou K. Gabriela (Psíková, 2009, s.49).

Z původní *Břilické brány* se dochovaly schody, které jsou veřejnosti přístupné a nachází se na trase z *Masarykova náměstí* do zámecké zahrady (<https://www.trebonsko.cz/budejovicka-brana>, 21. 4. 2024). Brána byla v minulosti několikrát poškozena kvůli nedbalosti řidičů. Zatím poslední rekonstrukcí brána prošla na jaře roku 2024.

15.2 Hradecká brána

Na východní straně se nachází Hradecká brána, která jak již název napovídá, vede ze směru od Jindřichova Hradce. Byla vystavěna v letech 1525–1527. Dodnes je, stejně jako všechny ostatní brány, součástí původního středověkého opevnění, které v sobě ukrývá historický střed města. Její původní název je *Brána Dlouhého mostu*. Původně právě v místech brány začínala haťová cesta přes bažiny.

Brána byla v minulosti zachváčena několika mohutnými požáry. Původně se zde nacházel městský úřad, který byl v roce 1872 přestěhován do vedlejší budovy, kde se dnes nachází umělecká škola (Psíková, 2009, s. 53).

Dnešní podoba je z konce 19. století (<https://www.trebonsko.cz/hradecka-brana>, 21. 4. 2024).

15.3 Svinenská brána

Jako jediná z hradeb tvoří součást vnitřního hradebního pásu. Její původní název byl Tmavá brána a byla vystavěna již v roce 1379. Název nese podle Trhových Svinů, blízkého města na jižní straně. Již v první polovině 16. století ji nechal opravit Štěpánek Netolický. Tato brána je zdobena sgrafitovou výzdobou, která přibila v roce 1671 a bránu zdobí dodnes, je jejím charakteristickým rysem. Jižní stranu brány zdobí od roku 2018 socha Madonny s děťátkem. Před *Svinenskou branou* stojí *Novohradská brána* (<https://www.trebonsko.cz/svinenska-brana>, 21. 4. 2024).

15.4 Novohradská brána

Novohradskou bránu nechal vybudovat Štěpánek Netolický v době, kdy Svinenská brána probíhala rekonstrukcí. Nese název opět podle nejbližšího většího města, které se nachází na jižní straně, Nové Hrady (<https://www.trebonsko.cz/novohradska-brana>, 21. 4. 2024).

Brána prošla v roce 2023 rekonstrukcí.

16 Lexikálně-sémantické třídění ulic v Třeboni podle Michala Blichy (1988)

Společensky angažované názvy

a) Podle osobností

Boženy Němcové, Březanova, Budovcova, Dana Bartoše, Havlíčkova, Heřmánková, Husova, Hybešova, Chelčického, Jablonského, Jeronýmova, Jiráskova, Jiřího Havlise, Klofáčova, Komenského, Krčínova, Krokova, Kubičkova, Kyrálova, Líbalova, Libušina, Masarykovo náměstí, Palackého náměstí, Petra Voka, Přemyslova, Riegrova, Rožmberská, Seifertova, Svatopluka Čecha, Svobody, Šmeralova, Šustova, Třebízského, Tylova, Tyršova, Volfova, Vrchlického, Žižkovo náměstí

b) Podle národností

U Francouzů

c) Podle významných historických událostí

Dukelská, Lidická

d) Podle armád, hnutí, společenských organizací

Československé armády, Sokolská

Společensky neutrální názvy

a) Lidská práce

Jateční, Rybářská, Veslařská

b) Podle místa, kde se nachází nebo podle místa, kam vede

Aurora, Boční, Daskabát, Dvorce, Dvorecká, Hliník, Hradební, K Bertě, Ke Hřišti, Lázeňská, Lesní, Luční, Masné krámy, Mlýnská, Na Hradečku, Na Hrázi, Na chmelnici, Na Kopečku, Na Obci, Na rybníčku, Na Sadech, Nádražní, Okružní, Pod Hrází, Pod Kopečkem, Polní, Potoční, Sádecká, Sídlíště Gigant, Sídlíště, Sportovní, Strouha, Školní, U Barborky, U cihelny, U Nádrže, U sv. Petra a Pavla, U sv. Víta, U Světa, U Školky, U židovského hřbitova, Valy, Vodárenská, Za nádražím, Zahradní, Zámek

c) Podle obcí a jiných zeměpisných názvů

Budějovická, Dunajovická, Novohradská, Pražská, Přesecká, Táboritská, Třeboňská

d) Podle druhu vegetace a zvířat

Ořechová

e) Podle ročních období, světových stran, atmosférických jevů a souvislostí s vesmírem

Větrná

f) Podle tvaru, povrchu

Krátká, Nová, Odměny, Okrouhlá, Příčná, Souběžná

17 Sémanticko-motivační třídění ulic v Třeboni podle Emy Krošlákové

17.1 Typy orientačních názvů

Názvy podle směru ulice

a) Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným obcím

Dunajovická

Dvorce

Dvorecká

Přesecká

Trocnovské náměstí

b) Názvy utvořené podle směru k blízkým i vzdáleným městům

Budějovická

Novohradská

Pražská

Táboritská

Třeboňská

c) Názvy utvořené podle směru k městské části

Daskabát

Hliník

Na Hradečku

Na Kopečku

Sídliště Gigant

- d) Názvy vytvořené podle směru k místům označeným pomístním jménem

Názvy motivované situovaností ulice

- a) V blízkosti řek, potoků a jezer
Na Rybníčku
Pod Hrází
Potoční
U Světa
- b) V terénu katastru
Lesní
Luční
Na Hrázi
Na Sadech
Pod Kopečkem
Polní
Sádecká
Sídliště
Strouha
Zahradní
Zámek

Názvy vytvořené podle objektů postavených lidskou rukou

Aurora
Hradební
K Bertě
Lázeňská
Masné krámy
Mlýnská
Nádražní
Školní
U Nádrže
U Školky
U židovského hřbitova
Vodárenská
Za nádražím

Názvy podle polohy ulice

- a) Podle polohy
Boční
Ke Hřišti
Na Obci
- b) Podle polohy ulice vůči jiné ulici

Příčná
Souběžná

- c) Názvy podle polohy u místa označeného pomístním jménem
U Barborky
- d) Poloha u dřívější skutečnosti
Jateční
Na Chmelnici
U cihelny
Valy

Názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice

- a) Délka, šířka a tvar ulice
Krátká
Okrouhlá
- b) Geometrický charakter ulice
- c) Jiné vlastnosti
Nová
Odměny
Větrná
- d) Funkční aspekt
Okružní
- e) Podle barev

Názvy pojmenované podle ročních období

Názvy pojmenované podle měsíců v roce

Názvy pojmenované podle porostů

- a) Podle listnatých stromů
Ořechová

Názvy utvořené podle (původního) zaměstnání obyvatel

Rybářská

Názvy utvořené podle etnického (náboženského) původu

Názvy utvořené podle povahy zástavby

Lázeňská
Sportovní

Názvy podle dřívější situace

Názvy podle pomístních jmen

Daskabát
U Francouzů
U Sv. Petra a Pavla

U Sv. Víta

Názvy podle způsobu vzniku ulice

*Sokolská
Veslařská*

17.2 Typy dedikačních názvů

Názvy podle spisovatelů

a) Názvy podle českých spisovatelů

*Boženy Němcové
Havlíčková
Heřmánková
Chelčického
Jablonského
Jiráskova
Komenského
Seifertova
Svatopluka Čecha
Třebízského
Tylova
Vrchlického*

Názvy podle malířů

*Líbalova
Volfova*

Podle historických osobností (i předhistorických bájných postav)

*Březanova
Husova
Jeronýmova
Krčínova
Krokova
Libušina
Petra Voka
Přemyslova
Rožmberská
Žižkovo náměstí*

Podle vědců, vynálezců a kulturních činitelů

- a) Podle českých vědců, vynálezců a kulturních činitelů
Dana Bartoše
Kubičkova
Tyršova

Podle politických činitelů

- a) Podle českých politických činitelů
Budovcova
Hybešova
Klofáčova
Masarykovo náměstí
Palackého náměstí
Riegrova
Svobody
Šmeralova
Šustova

Podle hrdinů

Československé armády

Podle sportovců

Jiřího Havlise

Podle historických událostí a názvy oslavné

Dukelská
Lidická

17.3 Klasifikace dedikačních typů

Osobnosti obecně známé

Boženy Němcové
Budovcova
Havlíčkova
Husova
Hybešova
Chelčického
Jeronýmova
Jiráskova
Klofáčova
Komenského
Masarykovo náměstí
Palackého náměstí

*Riegrova
Seifertova
Svatopluka Čecha
Šmeralova
Šustova
Třebízského
Tylova
Tyršova
Vrchlického
Volfova
Žižkovo náměstí*

Osobnosti spjaté s regionem

Jablonského

Narodil se jako Karel Tupý v jihočeské Kardašově Řečici v první polovině 19. století. Chodil na gymnázium do Jindřichova Hradce a poté pokračoval ve studiích v Praze. V Praze se seznámil se skupinou mladých umělců, kteří se zajímali o vlasteneckou literaturu. Mezi jeho přátele patřil např. Josef Kajetán Tyl, který ho přivedl do svého divadla.

Následně vstoupil do kláštera, kde přijal jméno Boleslav Jablonský a stal se knězem. V tomto období psal básně, které vyšly ve sbírkách *Písně milosti* a *Moudrost otcovská*. Jeho námětem se stala především milostná lyrika. Jeho básně byly velmi oblíbené a považovány za vrchol milostné česky psané poezie. Jeho básně byly srozumitelné čtenářům. V tomto ohledu bývá srovnáván s Karlem Hynkem Máchou, jehož Máj byl za Máchova života nepochopen a stal se oblíbeným až dlouho po Máchově smrti. Následně se věnoval vlastenecké a didaktické poezii.

Na sklonku svého života působil v Polsku, kde byl jmenován proboštem. Zde také zemřel a byl pohřben, ale následně byly jeho ostatky převezeny na Vyšehradský hřbitov v Praze (informace od historičky PhDr. Jiřiny Psíkové, 14. 12. 2022).

Kubičkova

Jiří Kubička byl českým lékařem a mykologem. Značnou část svého života se věnoval lázeňství na jihu Čech. To, čím je důležitý právě pro Třeboň byla jeho snaha o rozvoj třeboňského lázeňství. Je považován také za spoluobjev a zavedení léčby faloidních otrav.

Po promoci na lékařské fakultě Univerzity Karlovy v roce 1945 nastoupil do Masarykovy vojenské nemocnice. Působil i v Motole nebo v nemocnici na Bulovce. V roce 1952 se stal primářem Státních lázní v Třeboni. Později se stal jejich ředitelem, a dokonce byl i ředitelem spojených jihočeských lázní.

Roku 1967 mu byl udělen titul Zasloužilý lékař, který získal právě díky jeho působení v treboňských lázních. Za dobu své působnosti lázně od základu přebudoval a rozšířil. Treboňské lázně se pod jeho vedením staly celostátně uznávaným revmatologickým pracovištěm (https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Kubi%C4%8Dka, 21. 4. 2024).

Petra Voka

Petr Vok patří neodmyslitelně k Třeboni, jakožto poslední člen rodu Rožmberků, který v Třeboni roku 1611 zemřel.

Petr Vok byl synem Anny Rožmberské a Jošty III. Z Rožmberka. Byl vychováván na zámku v Jindřichově Hradci. Oženil se až ve svých jednačtyřiceti letech s asi čtrnáctiletou Kateřinou z Ludanic. I přes velký věkový rozdíl bylo manželství zpočátku šťastné. Po smrti svého staršího bratra Viléma, který je považován za nejvýznamnějšího představitele rodu Rožmberků a který ze zámku v Českém Krumlově udělal centrum politického i kulturního dění, se ujal vlády nad rožmberským panstvím. Za své sídlo si zvolil zámek v Českém Krumlově. Byl ale nucen razantním způsobem řešit finanční záležitost svého rodu. Nejprve prodal okrajová panství jako Bechyni nebo Stráž, byl ale donucen prodat i zámek v Českém Krumlově a po své smrti také v Třeboni. U jeho manželky vypukly psychické choroby a Kateřina ve svých pětatřiceti letech zemřela. Manželství zůstalo bezdětné. Po manželčině smrti se roku 1602 z Českého Krumlova přestěhoval do Třeboně, kde žil po zbytek svého života. Z Českého Krumlova nechal do Třeboně převést svou knihovnu i rodinný archiv a v Třeboni tak vznikla jedna z nejrozsáhlejších knihoven té doby v Evropě. Kvůli své sbírce ještě přikoupil tři měšťanské domy na náměstí, ve kterých se dnes nachází Zámecká lékárna se dvěma prohlídkovými okruhy. Václava Březana pověřil správcem rozsáhlé rožmberské knihovny, která obsahovala úctyhodných deset tisíc svazků, obrazy, libreta, astrologické a astronomické předměty a přírodniny. V knihovně se nacházely i knihy zrušených klášterů v Třeboni a Borovanech. Treboňský zámek nechal upravit a přistavět rohový renesanční dům naproti zámku.

Je pochován v rodové hrobce v kostele Nanebevzetí Panny Marie v cisterciánském klášteře ve Vyšším Brodě po boku své manželky Kateřiny. Poslední cestě předcházela obřad v kostele sv. Jiljí v Třeboni. Rakev s jeho tělem neslo 24 rytířů.

Mezi lety 2011–2021 probíhal vědecký výzkum jeho hrobky, při kterém byl objeven mimo jiné prsten jeho manželky Kateřiny. Výzkum započal symbolicky při čtyřstém století výročí jeho úmrtí (<https://www.trebonsko.cz/petr-vok-z-rozemberka>, 21. 4. 2024).

V roce 1647 byla na příkaz císaře Ferdinanda III. knihovna převezena do Prahy, kde ji po skončení třicetileté války rozebrali Švédové. V Třeboni zůstal dodnes rodový rožmberský archiv (<https://www.trebonsko.cz/knihovna-petra-voka-z-rozemberka>, 21. 4. 2024).

Rožmberská

Rožmberkové jsou považováni za nejmocnější šlechtický rod Jižních Čech. Jejich znakem byla červená pětistá růže ve stříbrném poli. Zakladatelem byl Vítek III., syn Vítka z Prčice. Rodovým sídlem byl hrad Rožmberk, následně byl po tři staletí rožmberským sídlem zámek v Českém Krumlově. Jedním z nejvýznamnějších představitelů byl Petr I. z Rožmberka, který byl nejvyšším komorníkem na dvoře Jana Lucemburského a jehož nejstarší syn padl v bitvě u Kresčaku spolu s Janem Lucemburským. Znamé jsou také pověsti o Bílé paní, se kterou bývá ztotožňována Perchta z Rožmberka, dcera Oldřicha II. z Rožmberka (https://encyklopedie.ckrumlov.cz/cz/mesto_histor_rozme/, 21. 4. 2024).

Osobnosti spjaté s obcí

Březanova

Václav Březan byl knihovníkem, archivářem a kronikářem. Po studiích na univerzitách v roce 1594 vstoupil do služeb Petra Voka z Rožmberka jako písař v soudní síni. O dva roky později začal spravovat rožmberský archiv a rožmberskou knihovnu, což se stalo základem dnešního Státního oblastního archivu v Třeboni. Měl na starosti přestěhování rožmberské rezidence z Českého Krumlova do Třeboně. Od roku 1602 se věnoval sepisování dějin rodu Rožmberků. Z celkových pěti svazků se dochovaly pouze dva poslední (<https://www.trebonsko.cz/vaclav-brezan> 13. 4. 2024).

Dana Bartoše

RNDr. Jiří Bartoš, CSc. Byl vědecký pracovník Mikrobiologického ústavu. V Třeboni v 60. letech minulého století založil moderní výzkum řas a sinic. S Třeboní je spjat i jako vůdčí osobnost skautského oddílu, kde přijal skautskou přezdívku Dan (*Třeboňský svět*, 2019, s. 4).

Heřmánková

František Heřmánek byl treboňským rodákem. Proslul jako český spisovatel, básník a rozhlasový pracovník první poloviny 20. století. V roce 2007 byla na rodném domě Františka Heřmánka v Husově ulici v Třeboni odhalena pamětní deska (<https://www.trebonsko.cz/frantisek-hermanek>, 13. 4. 2024).

Jiřího Havlise

Jiří Havlis byl československým reprezentantem ve veslování, který v roce 1952 získal na Olympijských hrách v Helsinkách zlatou medaili ve veslování. Zemřel v roce 2010 v Třeboni (https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Havlis, 13. 4. 2024).

Krčínova

Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan byl jedním z nejslavnějších rybníkářů, v dnešní době možná jediný známý širší veřejnosti. Velkou část svého života byl ve službách Rožmberků. Ve výstavbě rybníků na Třeboňsku navázal na Štěpánka Netolického. Mezi jeho nejznámější vodní díla patří rybníky Svět, který se původně jmenoval Nevděk a Krčín kvůli němu nechal zbourat část třeboňského předměstí, a Rožmberk, největší rybník v České republice, který budoval pět let. V Třeboni se nachází Krčínova socha na hrázi rybníka Svět a pamětní deska na domě č. 11 v Krčínově ulici (<https://www.trebonsko.cz/jakub-krcin-z-jelcan-a-sedlcan>, 13. 4. 2024).

Kyralova

Josef Kyrál byl sociální demokrat, význačný funkcionář KSČ v Třeboni a zaměstnanec třeboňského okresního úřadu. Za první světové války poznal vysilující noční práce v pekárnách. V roce 1927, kdy bylo Josefu Kyrálovi 15 let, se přihlásil do sociální demokratické strany a v květnu 1921 se stal zakládajícím členem KSČ. 31. března 1941 byl v Třeboni zatčen a následně vyslýchán gestapem. I přes ostrý způsob výslechů zůstal pevný jak v Českých Budějovicích, tak následně v Terezíně. Po revoluci v roce 1945 se vrhl opět do politické práce v Třeboni a následně převzal vedení Okresní nemocenské pojišťovny v Táboře (článek dr. Bílka, vzpomínky manželky J. Kyrála).

Líbalova

František Líbal se narodil ke konci 19. století ve Veselí nad Lužnicí. Maturoval na gymnáziu v Třeboni a vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze. Stal se malířem, který značnou část své tvorby věnoval třeboňské přírodě. Známy je také jeho cyklus katedrál z měst Kolín nad Rýnem, Paříž, Miláno, Benátky, Rouen, Remeš a další. Přibližně dvě stě svých obrazů s třeboňskou tematikou věnoval městu Třeboni.

Volfova

František Volf byl čestným občanem Třeboně. Žil v 1. polovině 20. století. Byl malířem, spisovatelem, učitelem a spoluautorem knihy *Český rok* s Plickou a Svolinským. Jeho obrazy

vlastní město Třeboň i Jihočeská Alšova galerie. Je pochován na třeboňském hřbitově u sv. Alžběty (informace získané od PhDr. Jiřiny Psíkové).

18 Strukturnětypologické třídění ulic v Třeboni podle Kataríny Habovštiakové (1988)

18.1 Názvy se shodným adjektivním přívlastkem vyjádřeným

a) Vztahovým adjektivem individuálně přivlastňovacím

Budovcova, Březanova, Havlíčkova, Heřmánková, Husova, Hybešova, Jeronýmová, Jiráskova, Klofáčova, Krčínova, Krokova, Kubičkova, Líbalova, Libušina, Masarykovo náměstí, Přemyslova, Riegrova, Seifertova, Šmeralova, Šustova, Tylova, Tyršova, Volfova, Žižkovo náměstí;

b) Vztahovým adjektivem přivlastňujícím kolektivum

Rožmberská, Rybářská, Sokolská, Táboritská, Veslařská

c) Vztahovým adjektivem místním (utvořeným z proprií i apelativ)

Budějovická, Dunajovická, Dvorecká, Novohradská, Pražská, Přesecká, Trocnovské náměstí, Třeboňská; Hradební, Jateční, Lesní, Luční, Nádražní, Polní, Potoční, Školní, Zahradní; Lázeňská, Mlýnská, Sádecká, Vodárenská;

d) Jiným vztahovým adjektivem

Boční, Okružní, Ořechová, Příčná, Souběžná, Sportovní; Masné krámy; Dukelská, Lidická;

e) Adjektivem kvalitativním

Krátká, Nová, Okrouhlá, Větrná;

18.2 Názvy s neshodným přívlastkem

a) Substantivním

Dana Bartoše, Boženy Němcové, Svatopluka Čecha, Jiřího Havlise, Petra Voka; Československé armády, Svobody;

b) Adjektivním postoponovaným

Chelčického, Jablonského, Komenského, Třebízského, Vrchlického;

c) S adjektivem na prvním místě

Palackého náměstí, Žižkovo náměstí

18.3 Předložkové názvy označující prostor města

a) Označující polohu ulice (odpovídající na otázku kde?)

Na Hradečku, Na Hrázi, Na Chmelnici, Na Kopečku, Na Obci, Na Rybníčku, Na Sadech; Pod Hrázi; Pod Kopečkem; U Barborky, U Cihelny, U Francouzů, U Nádrže, U Sv. Petra a Pavla, U Sv. Víta, U Světa, U Školky, U židovského hřbitova; Za nádražím;

b) Označující polohu ulice (odpovídající na otázku kam?)

K Bertě, Ke Hřišti;

18.4 Jednoslovná urbanonyma

a) Řadíme sem urbanonyma vzniklá transonymizací původních toponym

Daskabát, Dvorce, Hliník, Strouha, Valy, Zámek;

b) Připojujeme urbanonyma, která dostala vlastní pojmenování

Aurora, Sídlíště Gigant.

Souhrn

Pro třídění treboňských ulic jsem si vybrala lexikálněsémantické třídění od Michala Blichy (1988), se-émantickomotivační třídění od Emy Krošlákové a strukturnětypologické třídění od Kataríny Habovštiakové (1988).

V lexikálněsémantickém třídění od Michala Blichy jsou z hlediska treboňských ulic nejvíce zastoupeny Společensky angažované názvy podle osob a Společensky neutrální názvy podle místa, kde se nachází nebo podle místa, kam vede. Ostatní typologie mají zastoupení v jednotkách ulic. U názvů ulic, které v sobě obsahují názvy měst nebo obcí, jsem váhala mezi zařazením do typologie b) místa, kam vede, nebo c) podle obcí. Např.: *Budějovická, Dunajovická, Novohradská, Pražská, Táboritská* nebo *Třeboňská*. Naopak jsem v tomto třídění měla problém se zařazením ulic *Odměny* nebo *Ořechová*.

Strukturnětypologické třídění podle Kataríny Habovštiakové bylo podrobnější, především z hlediska přívlastků. Zde je nejvíce zastoupeno třídění Názvy se shodným adjektivním přívlastkem vyjádřeným a) vztahovým adjektivem individuálním přívlastňovacím a c) vztahovým adjektivem místním (utvořeným z proprií i apelativ). Dále nese větší poměr

zastoupení skupina Předložkové názvy označující prostor místa a) označující polohu ulice (odpovídající na otázku kde?).

Nejlépe se mi pracovalo se sémanticko-motivačním tříděním od Emy Krošlákové, i přestože v Třeboni není ulic mnoho a toto třídění je poměrně detailní. Ve skupině orientační názvy jsou poměrně rovnoměrně zastoupeny skupiny názvy podle směru ulice, názvy motivované situovaností ulice a názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou. Méně jsou již zastoupeny názvy podle polohy ulice a názvy motivované rozličnými vlastnostmi ulice, z nichž kategorii b) geometrický charakter ulice a e) podle barev jsem nevyužila vůbec. Stejně tak jsem pro třídění treboňských ulic nevyužila třídění názvy pojmenované podle ročních období, názvy pojmenované podle měsíců v roce, názvy utvořené podle etnického (náboženského) původu a názvy podle dřívější situace. Po jedné treboňské ulici mají zastoupení třídění a) podle listnatých stromů a podle (původního) zaměstnání obyvatel. U ulice *Daskabát* jsem se rozhodovala, jestli ji přiřadit do kategorie názvy podle pomístních jmen, nebo do kategorie názvy podle směru ulice c) názvy utvořené podle směru k městské části. Ulici *U cihelny* by bylo možné zařadit do kategorie názvy podle polohy ulice d) podle polohy u dřívější skutečnosti, ale také do kategorie názvy utvořené podle objektů postavených lidskou rukou. Stejně tak jsem váhala u ulice *Valy*, jestli ji zařadit do kategorie názvy motivované situovaností ulice b) v terénu katastru nebo do kategorie názvy podle polohy ulice d) poloha u dřívější skutečnosti.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zachytit vývoj názvů ulic, náměstí a parků v jihočeském městě Třeboni v časové posloupnosti a sledovat jaký vliv na změnu názvů měly významné historické události, které se odehrály na našem území. Také jsem se zaměřila na třídění treboňských ulic podle motivace jejich vzniku.

Studium urbanonym v Třeboni odhalilo spojitost mezi historií, kulturou a identitou města. Analyzovaná urbanonyma mi umožnila blíže proniknout do duše města, blíže porozumět jeho vývoji a tomu, jak se prostřednictvím jazyka v urbanonymii odrážely proměny společenského a kulturního života. Získané poznatky mají spojitost jak s lingvistikou, tak s historií a sociologií. Názvy ulic nejčastěji reflektují historické události, charakteristické prvky města a významné osobnosti v Třeboni, dominuje zde honorifikační motiv. Např. hlavní náměstí nese název po prvním československém prezidentovi *Masarykovo náměstí*. Různorodá pojmenování tvoří celkově pestrý charakter města.

V teoretické části diplomové práce jsem zjistila, že onomastika jako věda se začala vyvíjet již na přelomu 18. a 19. století. Ve spojitosti s diplomovou prací jsem se blíže specifikovala na odvětví onomastiky, a to na urbanonymii a oikonymii. U oikonymie jsem se z větší části zabývala historickým vývojem názvosloví na území České republiky. Nebylo překvapením, že za dob Otce vlasti Karla IV. až do 16. století vznikala motivačně zajímavý oikonymický typ, který v základu obsahoval jeho jméno, což bylo symbolem reprezentativnosti. Jednalo se především o názvy hradů nebo sídel, např.: *Karlstein (Karlštejn)*, *Karlskrone (Radyně)* nebo *Karlsberg (Kašperk)*. V době baroka se objevovaly další honorifikační názvy, např.: *Terezín* nebo *Josefov*. Značný vliv na tvoření oikonym měl německý jazyk. Nejproduktivnějšími formanty byly *-(ov)ice*, *-ov* a *-ín*. Formant *-(ov)ice* byl postupem času zatlačen do pozadí.

Jako další důležitou informaci jsem se dozvěděla, že přibližně v každé třicáté obci u nás se objevují stejné uliční názvy. V největší četnosti se vyskytují uliční názvy: *Družstevní*, *Havlíčкова*, *Jiráskova*, *Komenského*, *Krátká*, *Lesní*, *Luční*, *Masarykova*, *Nádražní*, *Nerudova*, *Nová*, *Palackého*, *Polní*, *Příčná*, *Sadová (Na Sadech)*, *Smetanova*, *Sportovní*, *Školní*, *Tyršova* a *Zahradní*. Také v Třeboni se tyto uliční názvy vyskytují, výjimkou jsou pouze zde nepřítomné názvy *Družstevní* a *Nerudova*.

V historickém centru plnily názvy motiv reprezentativnosti, viz *Masarykovo náměstí*. Následující jména odkazují k nové zástavbě, např. *Nová*, k objektům moderních míst, např. *Nádražní*, *Školní* nebo se vyskytují názvy atypické pro městský katastr, např.: *Na Sadech*, nebo názvy z anoikonym, např.: *U Světa*, *Pod Kopečkem*.

Dále jsem se zaměřila obecně na ráz města jako takový z historického pohledu.

Následuje praktická část, která vyžadovala návštěvy archivů, knihoven a časté konzultace s lidmi, kteří v Třeboni žijí, anebo se zajímají o její historii. Nejzajímavější částí bylo prohlížení dobových novin z období první a druhé světové války, četba kroniky města z května roku 1945 nebo získávání informací o obyvatelích města z dokumentu Sčítání lidu z roku 1921.

Zjistila jsem, že v nejstarším období, kdy samotné město vznikalo na křižovatce obchodních cest, si lidé první ulice pojmenovávali podle svých přirozených potřeb, např. ulice *Panská*, kde bydleli bohatí měšťané, pro které již nezbylo místo na náměstí, kterému se ve středověku říkalo rynek. Dále se v okolí náměstí nacházely ulice *Kostelní*, podle budovy kostela, která se tam nacházela, *Růžová*, která se jmenovala podle barvy prasat, jež se zde prodávaly. Kozy se zase prodávaly na *Kozím plácku*. Dalším kritériem podle kterého vznikala nejstarší pojmenování byl směr, kterým vedly. Ve středověku se jednalo v Třeboni o městské brány, které sloužily jako opevnění historického centra. Nacházely se na jižní, západní a východní straně. Každá brána nese dodnes název podle nejbližšího většího města v okolí, nacházejícího se na dané světové straně.

V době národního obrození v Třeboni pobýval Josef Kajetán Tyl, podle kterého byla pojmenována ulice, v níž během svého pobytu v Třeboni pobýval, *Tylova*. Další významnou osobností 19. století, která Třeboň inspirovala k pojmenování ulice, byl učitel Václav Hucek, který se zasloužil o zrod *Bertiných lázní*. Ulice nenese přímo honorifikační název podle Václava Hucka, ale *K Bertě*.

Na počátku 20. století se město začalo pomalu rozrůstat, ale spíše v podobě jednotlivých budov, anebo objektů. Ve východní části Třeboně byla postavena Vodárenská věž, podle níž se jmenuje ulice *Vodárenská*. Mezi školními budovami vznikl městský park, který se stal nositelem dalšího honorifikačního názvu, a sice *Sady císaře Františka Josefa*. I po vzniku první republiky až dodnes jsou nositelem honorifikačního jména podle „Učitele národů“ *Komenského sady*.

V období první republiky se v pojmenování ulic u rozrůstajícího se města většinou projevovala témata vlastenectví a honorifikační názvy. I původní pojmenování ustupovala novým. Vznikla např. ulice *Husova*, která nahradila původní název *Kostelní*. Hlavní náměstí, které neslo název *Velké*, získalo pojmenování po prvním československém prezidentovi *Masarykovo*. Tato pojmenování utvářela charakter města i díky osobnostem přímo spojeným s Třeboní, např. ulice *Březanova* podle treboňského archiváře, za dob Rožmberků. Tento název nahradil pojmenování ulice *Panská*. Nebo ulice *Růžová* byla přejmenována na ulici *Rožmberskou*, podle rodu, který v Třeboň vlastnil do počátku 17. století. Honorifikační motiv zde tedy nahradil pojmenování, které bylo již zastaralé, protože odráželo charakter ulice podle obyvatel, kteří se v ní nacházeli v minulosti. V pojmenování ulic se Třeboňané inspirovali v husitském období nebo Jiráskovo knihou *Staré pověsti české*. Vzniklo *Žižkovo náměstí*, ulice *Libušina*, *Kroková* nebo *Jiráskova*.

V první polovině 20. století, kdy Třeboň ještě nebyla zdaleka tolik obydlena jako je dnes, zde nebylo několik samostatných ulic, ale oblast se jmenovala podle objektu, který se tam nacházel. Vyskytovaly se zde názvy jako *Kasárna – sirotčinec*, *Jatky*, *Vojenská střelnice* nebo *U zastávky*.

V průběhu času se objevily názvy podle prvorepublikových národních osobností. V Třeboni to byly názvy ulic jako *Rašínova*, *Kramářova* nebo *Švehlova*. V období okupace muselo být pojmenování ulic schváleno říšským protektorem. Přišlo také prohlášení, že si pan prezident nepřejde, aby jeho jménem byly označovány ulice a veřejná místa. V roce 1940 byl uveřejněn seznam pojmenování ulic, která se považovala za nepřípustná. Naprosto tabuizované byly názvy podle českých politiků, kteří emigrovali, podle židů nebo podle osob vyznávajících marxismus. Jako vzor zakázaného pojmenování byla uvedena např. ulice *Benešova*. V Třeboni mezi nepřípustné názvy patřily ulice *Třída legií* nebo *Svobody*. Tyto ulice byly přejmenovány podle směru k městu, ke kterému vedou. Vznikly tak ulice *Jindřichohradecká* a *Budějovická*. Městský policejní úřad v roce 1941 obdržel tabulku s novými názvy treboňských ulic. Názvy byly psané v českém i německém jazyce. Z názvů treboňských ulic tak během druhé světové války vymizel honorifikační motiv, který zde vždy převažoval. Ráz Třeboně připomínaly pouze názvy ulic *Rožmberská* a *Petra Voka*. Jediné osobnosti, jejichž jména byla v Třeboni během války využita k označení ulic, byli hudební skladatelé. Byly zde ulice *Dvořákova*, *Smetanova*, *Bethovenova* a *Mozartova*. Ulice v historickém centru byly zpět přejmenovány na své původní názvy. Vznikla tak opět ulice *Panská*. Ve 40. letech 20. století v Třeboni převažovaly názvy ulic podle objektu, který se v ní nebo v její blízkosti nachází. Třeboňské ulice nesly názvy jako

Školní, Klášterní, Lázeňská, Zahradní nebo *Polní*. *Masarykovo* náměstí bylo přejmenováno na *Hlavní* a po převratu na *Fučíkovo* náměstí.

V období komunistické vlády vznikly v Třeboni honorifikační názvy ulic podle soudobých osobností nebo událostí, či soudobého národního charakteru. V Třeboni se v té době lidé orientovali podle ulic *Gottwaldova, Leninova, Zápotockého, Koněvova, 9. května, Pionýrů* nebo *Národních žní*. Všechna tato pojmenování byla po Sametové revoluci z Třeboně odstraněna. Došlo k rozšíření Třeboně a s tím spojeného nárůstu počtu pracovních míst. U třeboňského nádraží vznikl oděvní podnik *Otavan*. V místě tak vznikla spletnost různých krátkých uliček, nicméně všechny dodnes nesou název *Nádražní*. Dalším podnětem pro nový vznik ulic byla výstavba *Lázní Aurora* společně s lázeňským parkem, *Sportovní haly* nebo sídliště *Hliník*. V Třeboni se též rozmohla výstavba rodinných domů a ve spojitosti s tímto jevem vzniklo po roce 1989 několik úplně nových ulic např. *Souběžná, Krátká, U Světa, Sportovní* nebo *U Francouzů*. Také vznikly ulice s honorifikačním názvem podle osobností, které se zasloužily v novodobé historii o rozvoj nebo proslavení Třeboně, například *Libalova, Dana Bartoše, Kubičková* a *Jiřího Havlise*. Po revoluci bylo *Fučíkovo* náměstí přejmenováno zpět na *Masarykovo*.

V motivačním třídění podle Emy Krošlákové jsou v Třeboni poměrně zatoupeny názvy ulic motivované podle směru ulice k blízkým i vzdáleným obcím nebo městské části, např. *Dunajovická, Budějovická, Na Kopečku*. Dále se vyskytují názvy motivované situovaností ulice v blízkosti řek, potoků a jezer a v terénu katastru, např. *U Světa, Polní*. V nemalém množství se vyskytují názvy motivované podle objektu postaveného lidskou rukou, např. *Aurora, Hradební, Školní*. Ještě méně se v Třeboni vyskytují ulice motivované podle polohy nebo podle rozličných vlastností ulice, např. *Ke Hřišti, Příčná, Krátká, Nová*. Naopak žádné pojmenování ulic nebylo motivované podle ročních období, měsíců v roce nebo podle etnického či náboženského původu. V Třeboni převažuje dedikační typ pojmenování ulic. Dominují názvy podle českých spisovatelů (*Vrchlického, Boženy Němcové, Seifertova, Havlíčkova*), historických osobností (*Krokova, Libušina, Petra Voka, Rožmberská*) a politických činitelů (*Klofáčova, Budovcova, Šmeralova*). Podle nich se jmenují i dvě největší náměstí v Třeboni *Masarykovo* a *Palackého*. Ze všech osobností převažují osobnosti obecně známé, ale vyskytují se i ulice pojmenované podle osobností spojených s regionem a obcí.

Katarína Habovštiaková si všímala struktury názvů, jejich formy a utvářenosti. V Třeboni z hlediska struktury názvů převažuje pojmenování ulic se shodným adjektivním přívlastkem vyjádřeným vztahovým adjektivem individuálně přívlastňovacím (*Březanova,*

Líbalova, Tylova, Havlíčkova) a vztahovým adjektivem místním (*Pražská, Hradební, Mlýnská*). Dále se v Třeboni vyskytují z hlediska struktury předložkové názvy označující prostor města odpovídající na otázku kde (*U sv. Petra a Pavla, U Francouzů, U cihelny*). Avšak z celkového počtu názvů v Třeboni převažují bezpředložkové názvy ulic. Méně jsou zahrnuty názvy s přívlastkem neshodným substantivním (*Dana Bartoše, Jiřího Havlise, Boženy Němcové*).

V současné době se v Třeboni pro lepší orientaci nejvíce využívají názvy městských částí, např.: Na Kopečku, Na Hliníku, kterému se také lidově říká Předměstí nebo Daskabát.

Od paní doktorky Psíkové jsem dostala seznam názvů ulic, který pro Třeboň navrhla společně se svým manželem. Jistě by v Třeboni neměla chybět ulice Huckova, podle zakladatele Bertiných lázní. Podle mého názoru by pro Třeboň byl vhodnější název náměstí, který jsem zaznamenala v třeboňském časopise, když třeboňští občané po roce 1989 hlasovali pro nový název třeboňského náměstí, a to *náměstí Petra Voka*. Jedná se o název honorifikační, který z historického hlediska k Třeboni jistě náleží více než současný název.

Zdroje

Literatura

ČECHOVÁ, Marie a kolektiv. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000.

DAVID, Jaroslav. *Smrdiv, Brežněves a Rychlonožkova ulice*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1913-4.

HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2.

HOFFMAN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha: NLN, 2009.

KRŠKO, Jaromír. *Úvod do toponomastiky*. Banská Bystrica: Belianum, 2014.

MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia, 1971.

PLESKALOVÁ, Jana. *Vlastní jména osobní v češtině*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.

Pravidla českého pravopisu. Praha: Academia, 2009.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny: díl II. CH – L*. Praha: Československá akademie věd a umění, 1949.

PROFOUS, Antonín, SVOBODA, Jan. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny: díl IV. S – Ž*. Praha: Československá akademie věd, 1957.

PSÍKOVÁ, Jiřina, ZIEGLER, Jan. *Zmizelé Čechy: Třeboň*. Paseka, 2009. ISBN 978-80-7185-988-8.

ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1963.

ŠRÁMEK, Rudolf. *Slovotvorný model v české toponymii*. *Slovo a slovesnost* 37, 1976, s.112–120.

ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X

Časopisy

Jihočeský obzor, 1940, č.1, str. 3.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1974, č. 3, str. 2.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1976, č. 2, str. 2.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1977, č. 1, str. 2.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1980, č. 9, str. 3.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1981, č. 2, str. 2.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1983, č. 3, str. 4.

Třeboňský kulturní zpravodaj, 1985, č. 4, str. 2.

Třeboňský svět, 1990, č. 3, str. 3.

Třeboňský svět, 1993, č. 11, str. 4.

Třeboňský svět, 1994, č. 3, str. 3.

Třeboňský svět, 1994, č. 4, str. 3.

Třeboňský svět, 1996, č. 10, str. 4.

Třeboňský svět, 2000, č. 2, str. 4.

Třeboňský svět, 2009, č. 1, str. 3.

Třeboňský svět, 2011, č. 12, str. 4.

Třeboňský svět, 2018, č. 6, str. 4.

Třeboňský svět, 2019, č. 4, str. 3.

Třeboňský svět, 2019, č. 10, str. 3.

Třeboňský svět, 2022, č. 2, str. 5.

Kvalifikační práce k tématu

DIVIŠOVÁ, Jana. *Urbanonymie města Jihlavy*. Diplomová práce (Mgr.). Liberec: Technická univerzita v Liberci. Pedagogická fakulta, 2008.

NEJEDLÁ, Tereza. *Měšťanská architektura v Třeboni v 16. – 18. století*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta, 2015.

PLEYELOVÁ, Anna. *Analýza pouličního názvosloví v menších městech na Jindřichohradecku*. Bakalářská práce (Bc.). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta, 2022.

STEHLÍKOVÁ, Veronika. *Uliční názvosloví v městě Písek*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta, 2013.

ŽEŽULOVÁ, Magdalena. *Uliční názvosloví města Sušice*. Diplomová práce (Mgr.). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta, 2020.

Prameny

SOA Třeboň, digiarchiv, karton 1715, č. p. 1–129.

SOA Třeboň, digiarchiv, karton 1716, č. p. 130–240.

SOA Třeboň, digiarchiv, karton 1716, č. p. 241–366.

SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Třeboně, 1367–1945 (1952), inv. č. 5035.

SOkA Jindřichův Hradec, Kronika města Třeboně 1945

SOkA Jindřichův Hradec, Okresní národní výbor, karton č. 823, inv. č. 2311.

SOkA Jindřichův Hradec, Obecní úřad Třeboň, kniha 4.

SOkA Jindřichův Hradec, Veřejná prostranství, přejmenování ulic 1939–1941 II/2, karton č. 203, inv. č. 1579.

SOkA Jindřichův Hradec, Retrospektivní zápis do kroniky od roku 1945–1980.

SOkA Jindřichův Hradec, Zápisy ze schůzí – Okrašlovací spolek Třeboň, kniha 1.

Elektronické zdroje

DAVID, Jaroslav. VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017, [cit. 28–10-2023]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ.

DAVID, Jaroslav. URBANONYMUM [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. 2017, [cit. 6-10-2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/URBANONYMUM>

PLESKALOVÁ, Jana. ONOMASTIKA [online]. In Petr Karlík, Petr Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník, 2017, [cit. 28-10-2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMASTIKA>

PLESKALOVÁ, Jana. VLASTNÍ JMÉNA – TŘÍDĚNÍ [online]. In Petr Karlík, Petr Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017, [cit. 6. 10. 2023]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ JMÉNA – TŘÍDĚNÍ](https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNA – TŘÍDĚNÍ)

KOŠINOVÁ, Marie. Budějovická brána. In: trebonsko.cz [online] 2014 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/budejovicka-brana>

KOŠINOVÁ, Marie. Hradecká brána. In: trebonsko.cz [online] 2014 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/hradecka-brana>

KOŠINOVÁ, Marie. Novohradská brána. In: trebonsko.cz [online] 2014 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/novohradska-brana>

KOŠINOVÁ, Marie. Svinenská brána. In: trebonsko.cz [online] 2014 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/svinenska-brana>

KOŠINOVÁ, Marie. Třeboňské brány. In: trebonsko.cz [online] 2014 [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/trebonske-brany>

KOŠINOVÁ, Marie. Václav Březan. In: trebonsko.cz [online] 2018 [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/vaclav-brezan>

KOŠINOVÁ, Marie. Knihovna Petra Voka z Rožmberka. In: trebonsko.cz [online] 2008 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/knihovna-petra-voka-z-rozemberka>

KOŠINOVÁ, Marie. Státní oblastní archiv v Třeboni. In: trebonsko.cz [online] 2019 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/statni-oblastni-archiv-v-treboni>

KOŠINOVÁ, Marie. František Heřmánek. In: trebonsko.cz [online] 2022 [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/frantisek-hermanek>

KOŠINOVÁ, Marie. Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan. In: trebonsko.cz [online] 2020 [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/jakub-krcin-z-jelcan-a-sedlcan>

KOŠINOVÁ, Marie. František Líbal. In: trebonsko.cz [online] 2022 [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.trebonsko.cz/frantisek-libal-malir-krajiny-a-katedral>

Jiří Havlis. In: wikipedia.org [online] 2022 [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Havlis

Historie zámku. In: zamek-trebon.cz [online] [cit. 2023-10-16]. Dostupné z: <https://www.zamek-trebon.cz/cs/o-zamku/historie-zamku>

KOČ, Břetislav. Opatovický mlýn. In: nacestu.cz [online] 2022 [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.nacestu.cz/clanky-obsah/historicky-mlyn-ktery-nyni-slouzi-vede>

Jiří Kubička. In: wikipedia.org [online] 2023 [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Kubi%C4%8Dka

Zámecký park. In: zamek-trebon.cz [online] [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://www.zamek-trebon.cz/cs/o-zamku/zamecky-park>

Lázně Aurora. In: pamatkovykatalog.cz [online] [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/lazne-aurora-11158627>

Rožmberkové. In: encyklopedie.ckrumlov.cz [online] [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: https://encyklopedie.ckrumlov.cz/cz/mesto_histor_rozmbe/

Emailová korespondence

Korespondence s historičkou PhDr. Jiřinou Psíkovou (4. 12. 2022 – 10. 4. 2024).

Korespondence s archivářkou Mgr. Blankou Čechovou, PhD. (13. 2. 2023 – 19. 3. 2024).

Korespondence s archivářem PhDr. Pavlem Holubem, PhD. (10. 2. – 13. 3. 2024).

Abecední seznam třeboňských ulic

A

Aurora

B

Boční

Boženy Němcové

Březanova

Budějovická

Budovcova

Č

Československé armády

D

Dana Bartoše

Daskabát

Dukelská

Dunajovická

Dvorce

Dvorecká

H

Havlíčková

Heřmánkova

Hliník

Hradební

Husova

Hybešova

CH

Chelčického

J

Jablonského

Jateční

Jeronýmova

Jiráskova

Jiřího Havlise

K

K Bertě

Ke Hřišti

Klofáčova

Komenského

Krátká

Krčínova

Krokova

Kubičkova

Kyralova

L

Lázeňská

Lesní

Líbalova

Libušina

Lidická

Luční

M

Masarykovo náměstí

Masné krámy

Mlýnská

N

Na Hradečku

Na Hrázi

Na Chmelnici

Na Kopečku

Na Obci

Na Rybníčku

Na Sadech

Nádražní

Nová

Novohradská

O

Odměny

Okrouhlá

Okružní

Ořechová

P

Palackého náměstí

Petra Voka

Pod Hrází

Pod Kopečkem

Polní

Potoční

Pražská

Přemyslova

Přesecká

Příčná

R

Riegrova

Rožmberská

Rybářská

S

Sádecká

Seifertova

Sídl. Gigant

Sídliště

Sokolská

Souběžná

Sportovní

Strouha

Svatopluka Čecha

Svobody

Š

Školní

Šmeralova

Šustova

T

Táboritská

Trocnovské náměstí

Třebízského

Třeboňská

Tylova

Tyršova

U

U Barborky

U Cihelny

U Francouzů

U Nádrže

U sv. Petra a Pavla

U sv. Víta

U Světa

U Školky

U Židovského hřbitova

V

Valy

Veslařská

Větrná

Vodárenská

Vrchlického

Z

Za Nádražím

Zahradní

Zámek

Ž

Žižkovo náměstí

Přílohy

Příloha č. 1 – Plán města Třeboně z roku 1699

Příloha č. 2 – Situační plán vrchnostenských budov v Třeboni 1837–1895

Příloha č. 4 – oběžník z roku 1939

Okresní úřad v Třeboni. (240)
v Třeboni dne 10. července 1939.

(236)

Ministerstvo vnitra.

Čís. 65882/1939-9. V Praze dne 9. prosince 1939.

Pojmenování ulic a veřejných míst. Odstranění nevhodných názvů. "Hned".

O b ě ž n í k .

Všem okresním úřadům /expositurám/.

Ministerstvo vnitra žádá, aby mu byla obratem pošty podána zpráva o tom, co bylo v tamním obvodě zařízeno ohledně odstranění nevhodných a dnešním státoprávním poměrům neodpovídajícím názvů ulic a veřejných míst.

Za ministra:
Dr. Jílek v.r.

14327 2⁵/₀₁ 38 21

Souhlasí se schváleným návrhem.
Přednosta výpravy:

Sestich

Inchodol 25 35194

Okresní úřad v Třeboni	
Dělo: 1 1. XII. 1939	
0.1. 50288	1 21
	V=4

Příloha č. 5 – dopis od Ministerstva vnitra o tom, že pan prezident si nepřeje, aby po něm byly pojmenovány ulice a veřejná místa, 1939

240

Okresní úřad v Třeboni.
Číslo: 29456-11/7-A-43 V Třeboni dne 10. července 1939.

239

Ministerstvo vnitra.
Č. 54.365/1939-9. V Praze dne 5. října 1939.

Pojmenování ulic a veřejných míst
jménem státního prezidenta.

Přílohy:

a/ Presidiu zemského úřadu
v
1/ Praze
2/ Brně

b/ všem okresním hejtmanům Protektorátu
Čechy a Morava.

ad a/ -b/:

Kancelář státního prezidenta sdělila ministerstvu vnitra dopisem
ze dne 26. září 1939, č. D 5910/39, že pan prezident si zásadně nepřeje, aby jeho jmé-
nem byly označovány ulice a veřejná místa.

Ministerstvo vnitra proto žádá, aby tamní úřad vhodně působil k
tomu, by návrhy toho druhu nebyly dávány na pořad jednání obecního zastupitelstva.

Za ministra:
Dr. Jílek v.r.

Souhlasí se schváleným návrhem.
Přednosta výpravy

Kotich

Okresní úřad v Třeboni
10. X. 1939
42109

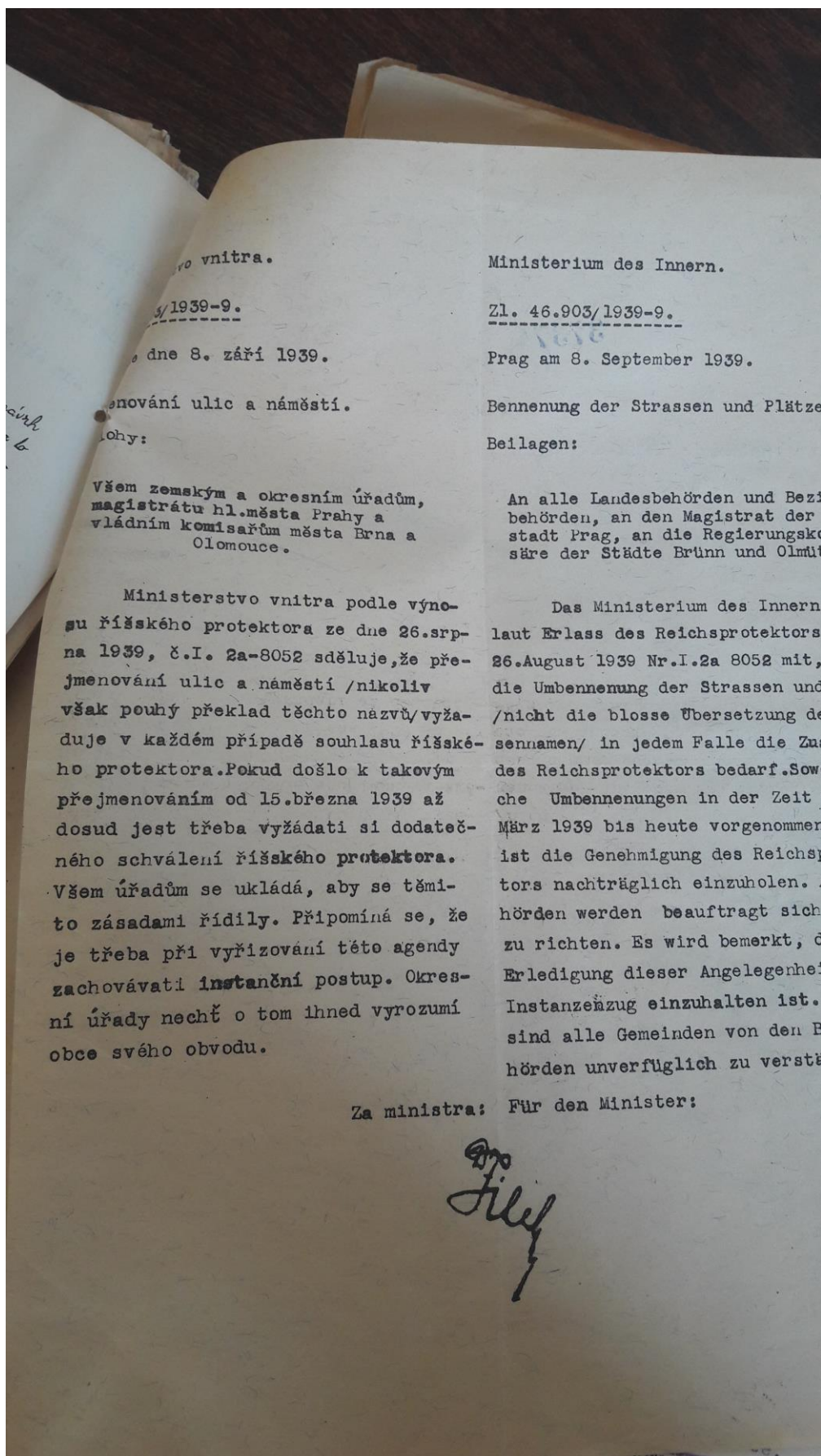
Všem četnickým stanicím !
Kancelář - místa. Ukládám četnickým stanicím, aby příležitostně
vhodným způsobem starosty obcí svého obvodu na toto přání pana pre-
zidenta upozornili!

12./10. 1939.

Coll.	
Exped.	13./10. 1939

[Signature]

Příloha č. 6 – zpráva z Ministerstva vnitra o přejmenování ulic a náměstí, 1939

Příloha č. 7 – Přejmenování ulic v Třeboni, Městský policejní úřad, 1941

Přejmenování ulic v Třeboni.		
Starý název ulice	Nové pojmenování	
	německé	české
1/ Břežanova ulice	Herrengasse	Panská ulice
2/ Budovcova "	Kleingasse	Malá ulice
3/ Daskabát	Daskabat	Daskabát,
4/ Havlíčkova "	Kreuzgasse	Křížová ulice
5/ Hliník "	Lahmstätte	Hliník
6/ Hrádeček	Schlosweg	Hrádeček
7/ Hradební ulice	Schneegasse	Na Hradbách
8/ Husova "	Schulgasse	Školní ulice
9/ Chelčického "	Gartengasse	Zahradní "
10/ Jablonského "	Jablonskygasse	Jablonského "
11/ Jiráskova třída	Smetanagasse	Smetanova ulice,
12/ Jeronymova ulice,	Dvořákogasse	Dvořákova ulice,
13/ Kramářova "	Neugasse	Nová ulice "
14/ Klofáčova "	Bethovengasse	Bethovenova "
15/ Krčínova "	Teichmachergasse	Krčínova ulice
16/ Krokova "	Werner Mölders -gasse	
17/ Libušina "	Günther Priesen-gasse	
18/ Masarykovo nám.	Hauptplatz	Hlavní náměstí,
19/ Mastné krámy	Fleischbänke	Masné krámy
20/ Nádražní třída	Bahnhofstrasse	Nádražní třída,
21/ Na Valech	Am Wall	Na Valech,
22/ Na Kopečku	Am Bergl	Na Kopečku,
23/ Na rybníčku	Bei Teichl	Na Rybníčku,
24/ Na prádle	Bleiche	Na prádle,
25/ Na chmelnici	Beim hopfengarten	Na chmelnici,
26/ Nerudova ulice	Johanesgasse	Jánská ulice,
27/ Novohradská ul.	Gratzenstrasse	Novohradská ulice,
28/ Palatského nám.	Wernahtplatz	Kasárenské náměstí
29/ Pod kopečkem	UnternBergl	Pod kopečkem,
30/ Rašínova třída	Švehlagasse	Švehlova ulice
31/ Rožmberská ulice	Rosengasse	Růžová ulice,
32/ Riegerova ulice	Riebergasse	Riegerova ulice,
33/ Sádecká ulice	Am Fischhaite	Sádecká "
34/ Sokolská ulice	Rosenberggasse	Rožmberská ulice,
35/ Sv.Čecha ulice	Klostergasse	Klášteří ulice,
36/ Svobody ulice	Budweiser-Strasse	Budějovická ulice,
37/ Stítného ulice	Feldgasse	Polní ulice,
38/ Švehlova ulice	Gymnasiumgasse	Gymnaziální ulice,
39/ Táboritká ulice	Lomnitzerstrasse	Lomnická třída,
40/ Trocnovského nám.	Bräuhaus Platz	Pivovarské náměstí,
41/ Tylova ulice	Badgasse	Lázeňská ulice,
42/ Tyršova ulice	Mozartgasse	Mozart ulice,
43/ Třebízského ulice	Třebízkygasse	Třebízského ulice,
44/ U Barborky	Barbaragasse	U Barborky,
45/ U cihelny	Zieglergasse	U cihelny,
46/ U hrnčírny	Töpfergasse	U hrnčírny,
47/ U Petra a Pavla	St.Peter und Paul	U Petra a Pavla,
48/ U Sv.Trojice	Dreifeltigkeitgasse	U Sv.Trojice,
49/ U Sv.Víta	St.Veit	U Sv.Víta,
50/ Vrchlického ulice	Udetgasse	Udetova ulice,
51/ Žižkovo náměstí	Kleineplatz	Malé náměstí,
52/ Stolbova ulice	Kleingasse	Malá ulice
53/ Legif třída	Neuhauser Strasse	Jindřichohradecká ul
54/ Petra Voka ulice	Peter Wokgasse	Petra Voka ulice,
55/ Troničková brána	Finsteres Tor	Temná brána,
56/ Novohradská brána	Neuhauser Tor	Jindřichohradecká br
57/ Budějovická brána	Budweiser Tor	Budějovická brána
58/ Svinenská brána	Schweinitzer Tor	Svinská brána
59/ Přemyslova ulice	Welteichgasse	Světáková ulice.

Číslo 12. v Třeboni dne 18. března 1939. Ročník XXXIV.

Jihočeský Obzor

NEODVISLÝ TÝDENÍK TŘEBOŇSKÉHO KRAJE

Vyžádejte si už nyní k nezávaznému prohlédnutí naši rozsáhlou JARNÍ kolekci látek
dámských i pánských na plátně, svrchníky, kostýmy, šaty, obleky atd. Pa
Metzl - Třeboň

Redakce a administrace v Třeboni leg. 145 (v knihovně) — Telefon 4.11. — Účet pošt. spořitelny 24.788. Předplatit se lze na celý rok 32 Kč na tři roky 10 Kč, na čtvrt roku 8 Kč. — Reklama za 2 Kč za řádek. — Inseráty otevírají se levně a s tímto inserátem poskytl se vřelý. — Důležité inseráty se ponež jednou a více lidí po skončení inserce najednou. — Zanebo na výloži píseň pro každého jednotlivě uveřejňují inserát, avšak na vlastní odpovědi a bez úhrady za stránku. — Jednotlivá čísla se prodávají po 60 hal. — Předplatné pro celiství 35 Kč. — Všechny úhrady v sobotu odpoledne. — Posílání novinových známek pevnou výnosnou řaditelnými poštami. — Vydává se v Praze č. 219677.VII.27. Podatelství Třeboň.

Historické chvíle.

Od prohlášení slovenské státní samostatnosti řítí se kola Osudu nezadržitelně vpřed. Poslední události nasvědčovaly, že situace našeho národa může se změnit každým okamžikem. Již v úterý večer chvěla se republika v očekávání rozhodujících chvil. Tragedie vyvrcholovala. Lidé snažili se ze svých radiopřijímačů zachytit ze zpráv zahraničních rozhlasových stanic nějakou zprávu, která by osvětlila situaci, ale bylo jich málo a většinou nejasné — takže nejistota přístích okamžiků drtila mysl jako hřeben. Ve středu ráno před 6. hod. přišla první zpráva, při níž srdce zaúpělo. A pak následovaly jedna za druhou jako lavina pustošící lidská srdce.

Ríšskóněmecké vojsko obsazuje území Čech a Moravy. Již večerní zprávy, že německé vojsko obsadilo Mor. Ostravu a Vítkovice dávaly tušit, že večerní zprávy se potvrzují v nejvrdší formě. Česká města a vesíky probouzely se toho dne do dne plného sněhových bouří, vánice a zimy. Krajem fítel vítr od severozápadu a svou chladností a ostrostí prolínal vše. Občané nastupovali svou každodenní práci v náladě tísňivé. Co bude dále?

Městská rada byla již v časných hodinách svolána, aby byla pohotově pro každý případ. Občanstvo zpraveno o event. příchodu něm. vojska shromažďovalo se na náměstí v napnutém klidu očekávalo příchod něm. vojska, které po oba následující dny nepřišlo. Počasí po celý den bylo krajně nepříznivé. Tak osklivý den této zimy ještě nebyl.

Městská policie, která koná službu, nezaznamenala ani jediného incidentu. — Všechny úřady, obchody a živnosti pracují normálně.

Teprve v pátek o 12. hod. polední přišly do Třeboně vojenské německé jednotky, které stanuly na náměstí. Jejich příchod sledován byl značným počtem občanů. Za fašistickou stranu přivítal něm. vojsko p. Fejlek. Německé vojsko v počtu jedné roty ubytováno bylo v Besedním sále a tělocvičné míst. škol.

Několik minut před příchodem vojska zavál z radniční budovy státní prapor Německé říše. Dodatečně bude vyvěšen prapor na budově »Besedy« a Nár. škol, kde jsou ubytováni němečtí vojáci. O 1/2. hod. odpolední navštívil velící důstojník, hejtmán Buchgeher, radnici, kde byl očekáván členy městské rady. Uvítací akt byl proveden ve starostově kanceláři. Starosta města uvítal velícího důstojníka česky a německy a ubezpečil ho, že pořádek a klid v městě bude i nadále zachován a občanstvo podrobí se daným příkazům. Po představení okres. hejtmána a jednotlivých členů městské rady poděkoval kapitán za uvítání a zdůraznil nutnost pořádku a normálního pracovního výkonu a projednal s nimi veškeré podrobnosti. Večerní zavírací hodinu pro hostince určil na 20 hodin.

Kancelář velícího důstojníka nalézá se až na dalším v městské čítárně v radniční budově. Večer uplynul již za hlídek říšských vojáků a proběhl naprosto klidně. K říšským vojákům se třeboňské občanstvo chová úslušně a říšské vojsko pak svým chováním vzbuzuje u občanstva úctu.

Život v Třeboni jest zcela normální a všichni lidé nastupují svou každodenní práci.

Říšský kancléř Hitler přijímá český národ pod ochranu Německé říše.

President českého státu dr. Hácha se dostavil v 1. hod. 10 min. v doprovodu českého ministra zahraničí dr. Chvalkovského k poradě s Vůdcem v říšském kancléřství. Na čestném nádvorí vykonal president českého státu přehlídku čestné setni v oddílů SS., při čemž hudba hrála čestný pochod.

Vůdce přijal presidenta českého státu Hácha ve své pracovně. Při rozmluvě li přítomni s německé strany pruský ministerský předseda generál polní maršálek Goering, který na přání Vůdcovo přerušil svou dovolenou v Itálii a přijel do Berlína v 18 hodin. Rozpravy se zúčastnil i říšský ministr zahraničí šl. Ribbentrop.

Po rozpravě, která trvala hodinu a tři čtvrti, odebrali se president českého státu dr. Hácha a ministr zahraničí dr. Chvalkovský k poradám, jakož i k jednotlivým rozhovorům s maršálem Goeringem a říšským ministrem zahraničí šl. Ribbentropem. Po znovuzahájení porad s Vůdcem ve 3. hod. 55 min. ráno byla podepsána následující dohoda:

Vůdce dnes přijal českého presidenta dr. Hácha a ministra zahraničí dr. Chvalkovského na jejich přání v Berlíně v přítomnosti říšského ministra zahraničí šl. Ribbentropa. Při schůzce se jednalo otevřeně o vážné situaci, která nastala na došavadním česko-slovenském státním území následkem událostí posledních týdnů. Na obou stranách se došlo souhlasně k přesvědčení, že cílem všech námah musí být zajištění klidu, pořádku a míru v této části střední Evropy. President českého státu prohlásil, že klade osud českého rodu a České země s plnou důvěrou do rukou Vůdce Německé říše. Vůdce přijal prohlášení a rozhodl se, že přijímá národ pod ochranu Německé říše a zaručí autonomní vývoj národního a jeho vlastní svébytnosti.

Berlín, 15. března 1939.
Adolf Hitler,
von Ribbentrop. Dr. H. Dr. Chva

Ve středu v 6 hodin ráno vstoupilo německé vojsko na celé území našeho státu.

Nezávislým národním německým vycházejte všemožně vstříc! Klid a vyvarujte se všech inci

ne navštíven a všeobecně se líbil. Až dosud
zadán byl besední sál pro následující ple-
sy: 20. ledna sousedský bál Baráčníků,
27. ledna ples Řemeslnicko-obchod. jed-
noty spolu s Obch. gremiem, 3. února
společenský ples zaměstnanců pivovaru.
Zdá se, že maškarní bály letos vůbec ne-
budou. Masopust jest stejně krátký, potr-
vá jen do 6. února. Tradiční šibřinky so-
kolské letos se nekonají.

*

Přejmenování ulic. Městská rada v Tře-
boni se usnesla přejmenovati Třidu legií
na Třidu jindřichohradeckou a Ulici svo-
body na Ulici budějovickou.

**Pro dokončení odvodnění hřbitova
sv. Alžběty.** bude hřbitovní správa potře-
bovati dalších 50.000 K, které si opatří
zápůjčkou.

**Zrušení čestného občanství bývalého
presidenta republiky Dr. Ed. Beneše.** O-
becní zastupitelstvo města Třeboně usnes-
lo se jednomyslně ve své schůzi dne 29.
prosince m. r. zrušiti usnesení bývalého
obecního zastupitelstva města Třeboně ze
dne 25. dubna 1937, jímž byl bývalý pre-
sident republiky Dr. Edvard Beneš jmeno-
ván čestným občanem města Třeboně.

Letošní úkoly městské samosprávy.

dobře spravování
žádá další zdoko-
čebních pomůcká
vybavování škol
ností obcí, aby
mládeže opatrov

Veřejná soutěž

hmot pro státní
1940. Zemský ú-
řejné nabídkové
ného i hrubého
drtě nečištěné
písku a čisté g
zrnění pro stá
obvod okresní
oddělení v Jin
musí býti podá
ny dopoledne
mu úřadu, Pra
telna). Autenti
veřejněno v
služby technic
Mimo to vyhl
ředních tabulí
úřadů.

Denní jídla hostinských

Ústřední svaz
stev hostinský
21. ledna do
tato jídla: 21